

Kirsi Ekström, Elisabeth Maimanen

Kuvataidetyöskentely naisvankien kanssa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi AMK

Sosiaaliala

Opinnäytetyö

26.10.2012

Tekijät Otsikko	Kirsi Ekström, Elisabeth Maimanen Kuvataidetyöskentely naisvankien kanssa
Sivumäärä Aika	51 sivua + 4 liitettä 26.10.2012
Tutkinto	Sosionomi AMK
Koulutusohjelma	Sosiaaliala
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaaliala
Ohjaajat	Lehtori Seija Mäenpää Lehtori Mervi Nyman
<p>Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää psykososiaalista työtä kuvataidetyöskentelyn kautta ja kehittää toiminnan pohjalta opas kuvataidemenetelmien käytöstä muiden sosiaalialan ammattilaisten hyödynnettäväksi. Naisvankien lukumäärä on kasvanut tasaisesti viime vuosien aikana, mutta erityisesti naisvangeille tarkoitettuja toimintoja on vankiloissa vähän. Työmme teoreettinen viitekehys koostuu sosiokulttuurisen innostamisen, osallisuuden ja voimaantumisen teorioista. Opinnäytetyömme yhteistyökumppani on Kriminaalihuollon tukisäätiö, jonka tarkoituksena on tukea ja kehittää kriminaalihuoltotyötä.</p> <p>Monimuotoinen opinnäytetyömme on kaksiosainen kokonaisuus, joka koostuu opinnäytetyöraportista ja tuotoksesta. Opinnäytetyömme toimintaympäristö oli Vanajan vankila, jossa ohjasimme neljä kuvataidetyöpajaa kesän 2012 aikana. Vanajan vankila on avovankila, jonka Vanajan osasto on tarkoitettu ainoastaan naisvangeille. Työpajojen tavoitteena oli naisvankien innostaminen kuvataiteen kautta ja osallisuuden mahdollistaminen. Opinnäytetyön konkreettisena tuotoksena teimme oppaan, jossa esittelemme työpajoissa käytettyjä kuvataidemenetelmiä. Opas on kuvitettu naisvankien tekemillä töillä ja se tullaan julkaisemaan Kriminaalihuollon tukisäätiön Portti vapautteen -sivustolla.</p> <p>Arvioimme työtämme monipuolisesti kerätyn palautteen ja itsearviointin kautta kuvataidetyöpajojen aikana ja niiden jälkeen. Opinnäytetyömme raportti ja laatimamme opas muodostavat toimivan kokonaisuuden. Raporttimme sisältää hyödyllistä tietoa naisvangeista ja oppaamme tukee kuvataidemenetelmien ottamista käytäntöön. Nostamme raportissa esiin olennaisia huomioita työpajoiltamme ja tarkastelemme toimintaamme sosiokulttuurisen innostamisen periaatteiden mukaisesti.</p> <p>Arviointimme mukaan sosiokulttuurisen innostamisen periaatteita noudattava kuvataidetyöskentely sopii hyvin vankilaympäristöön. Toimintaamme osallistuneet naisvangit olivat tyytyväisiä kuvataidetyöpajoihimme. Tämän opinnäytetyön perusteella kuvataidetyöpajoissa käsittelemämme teemat ja käyttämämme menetelmät voivat toimia vankien voimaantumisen tukena. Opinnäytetyömme antaa hyvän pohjan jatkotutkimusta varten. Tulevaisuudessa opinnäytetyötämme ja opastamme on mahdollista hyödyntää kehitettäessä kuvataidetyöskentelyä ja luovia menetelmiä sosiaalialalla.</p>	
Avainsanat	naisvangit, kuvataide, osallisuus, sosiokulttuurinen innostaminen

Authors Title	Kirsi Ekström and Elisabeth Maimanen Working via Visual Arts with Female Prisoners
Number of Pages Date	51 pages + 4 appendices Autumn 2012
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Seija Mäenpää, Senior Lecturer Mervi Nyman, Senior Lecturer
<p>The purpose of this thesis was to develop psychosocial work by using visual arts. Our goal was to create a guide book about art methods for other professionals in social services to use. Functional programmes, which are directed especially for women, are very scarce in prison, though the number of female prisoners has constantly grown during recent years. The theoretical framework of our thesis was based on the theories of socio-cultural animation, participation and empowerment. The thesis was carried out in co-operation with Kriminaalihuollon tukisäätiö, which is a nationwide non-governmental aftercare organization.</p> <p>Our practice-based Bachelor's thesis consisted of a theoretical report and a concrete output, a guide book. The operational environment was Vanaja prison where we carried out four workshops during summer 2012. Vanaja prison is an open prison of which Vanaja unit is meant only for women. The aim of the workshops was to inspire female prisoners via visual arts and to enable their participation. The guide book contained instructions and goals of art methods used in our workshops. The guide book was illustrated by female prisoners' work of art and it will be published in NGO's Gateway to freedom -web site.</p> <p>The assessment of our thesis was conducted through self-evaluation and diversely collected feedback during and after the functional part of our workshops. Both the report and the guide book about visual arts formed a coherent entirety. Our report contained useful information about female prisoners, and the guide book supports the idea of using the methods of visual art with female prisoners. In our report we pointed out essential notes concerning workshops and examined our own action based on the principles of socio-cultural animation.</p> <p>According to our assessment, methods of visual arts are suitable in prison environment in the context of socio-cultural animation. The female prisoners who participated in our functional part were content with our art workshops. Based on our thesis the methods and themes used in our workshops can increase the feelings of empowerment among female prisoners. Our thesis gives a good base for further studies. In the future our Bachelor's thesis and guide book can be exploited in using and developing visual arts and methods in social services.</p>	
Keywords	female prisoners, visual arts, participation, socio-cultural animation

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Naiset kaltereiden takana	3
2.1	Vankila toimintaympäristönä	4
2.2	Naisvankien kuntoutustoiminta	5
2.3	Ryhmien ohjaaminen vankilassa	7
2.4	Vankiloissa tehtävä psykososiaalinen työ	8
3	Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys	10
3.1	Osallisuus	10
3.2	Voimaantuminen	12
3.3	Sosiokulttuurinen innostaminen	15
4	Kuvataidetyöskentely ja luovat menetelmät	18
5	Toiminnallisen osan valmistelu	20
6	Kuvataidepajatyöskentely ja opas kuvataidemenetelmien käyttöön	23
6.1	Kuvataidepajatyöskentely	23
6.1.1	Ensimmäinen kuvataidetyöpaja	23
6.1.2	Toinen kuvataidetyöpaja	25
6.1.3	Kolmas kuvataidetyöpaja	28
6.1.4	Neljäs kuvataidetyöpaja	29
6.2	Opas kuvataidemenetelmien käyttöön	30
7	Arviointi	32
7.1	Palautelomakkeet osana arviointia	32
7.2	Ulkopuolisten antama palaute	34
7.3	Itsearviointi	37
8	Eettisyys	41
9	Pohdinta	44
	Lähteet	46

Liitteet

Liite 1. Tutkimuslupapäätös

Liite 2. Mainos kuvataidetyöpajoista

Liite 3. Palautelomake

Liite 4. Opas kuvataidemenetelmien käyttöön

1 Johdanto

Vangit herättävät varmasti paljon mielipiteitä ja ajatuksia ihmisissä. Kivivuoren (2011: 7) mukaan rikollisia on kuvattu historian saatossa kaksijakoisesti; toisaalta hirviöinä ja pahoina, toisaalta ihannoivasti neroina, pahan yhteiskunnan uhreina ja köyhien puolustajana. Halusimme opinnäytetyöllämme tuoda esiin tasavertaisen ja vuorovaikutuksellisen kohtaamisen myös monella tavalla syrjäytyneiden parissa. Julkisuudessa on viime aikoina ollut puhetta siitä, että rikollisilta pitäisi poistaa yhteiskunnan tuet (ks. esim. Yle Uutiset 2012). Opinnäytetyöllämme halusimme korostaa, että myös vangeilla on oikeus mielekkääseen tekemiseen ja ihmisarvoa kunnioittavaan kohtaamiseen. Olemme kumpikin kiinnostuneita työskentelemään marginaaliryhmien parissa ja koimme opinnäytetyön olevan tilaisuutemme tutustua meille entuudestaan vieraaseen asiakasryhmään. Monimuotoisen opinnäytetyömme tavoitteena on kehittää psykososiaalista työtä kuvataidemenetelmien kautta ja laatia toiminnan pohjalta opas sosiaalialan ammattilaisille. Työpajojemme tavoitteena oli innostaa naisvankeja kuvataidetyöskentelyn kautta ja lisätä heidän osallisuuttaan.

Rajasimme opinnäytetyön kohderyhmämme naisvankeihin. Naisvankityöryhmän tekemän selvityksen (Rikosseuraamusvirasto 2008: 4) mukaan naisvangeille tarkoitettujen toimintojen ongelmana on toimintojen vähäisyys ja kuntoutuksen järjestämisen satunnaisuus. Oikeusministeri Tuija Braxin mukaan naisvangeista on ollut saatavissa erittäin vähän tietoa, minkä takia uutta vangeista saatavaa tietoa pidetään erittäin arvokkaana (Oikeusministeriö 2008). Tässä opinnäytetyössä tulemme toteamaan, että naisvankien määrä on tasaisesti kasvussa, jonka takia naisvankien parissa tehtävä opinnäytetyö on ajankohtainen ja tarpeellinen. Tarkastelemme naisvankeja ja vankiloissa tehtävän työn erityispiirteitä luvussa kaksi.

Opinnäytetyömme yhteistyökumppanina on Kriminaalihuollon tukisäätiö. Kriminaalihuollon tukisäätiö on valtakunnallinen asiantuntija ja palveluntuottaja, joka edistää rangaistuksesta vapautuvien selviytymistä ja elämänhallintaa. Säätiön tarkoituksena on paitsi tukea kriminaalihuoltotyötä ja sen kehittämistä, mutta myös vaikuttaa toimintaan, jolla vähennetään uusintarikollisuutta ja sen aiheuttamia haittoja. (Kriminaalihuollon tukisäätiö n.d.) Kriminaalihuollon tukisäätiön toiminta on kokonaisuudessaan yleishyödyllistä ja voittoa tavoittelematonta toimintaa suomalaisen yhteiskunnan hyväksi.

Säätiöllä on myös keskeinen rooli kriminaalipoliittisena vaikuttajana myös avustus-, kehittämis- ja koulutustoiminnassa. (Säätiön toimintaa n.d.)

Opinnäytetyömme pohjautuu sosiokulttuuriseen innostamiseen, jonka lisäksi työmme teoreettisen viitekehyksen muodostavat osallisuuden ja voimaantumisen teoriat. Halusimme ohjaamillamme työpajoilla lisätä naisvankien osallisuutta ja tarjota heille mahdollisuuden pohtia omaa itseään ja elämäänsä kuvallisen ilmauksen avulla. Lisäksi yksi sosiokulttuurisen innostamisen tärkeimpiä tavoitteita on laittaa ihmisen itsetoteutuksen prosessi liikkeelle tähtäämällä luovuuteen ja monipuolisen ilmaisun kehittymiseen. (Kurki 2010: 181–182). Valitsemamme teoriapohjan avaamme tarkemmin luvussa kolme.

Opinnäytetyömme on monimuotoinen ja se koostuu raportista ja laatimastamme opasta. Työmme toiminnallisena osana ohjasimme neljä kuvataidetyöpajaa Vanajan vankilassa kesän 2012 aikana. Työpajojemme tarkoituksena oli tukea naisvankien mahdollisuutta luovaan toimintaan vankilaympäristössä sekä herättää naisvankien kiinnostus kuvataidetyöskentelyyn. Ohjaamamme kuvataidetyöpajat sujuivat kokonaisuudessaan hyvin ja naisvangit olivat niihin tyytyväisiä työpajoista saamamme palautteen perusteella. Laatimamme opas sisältää kuvataidetyöpajoillamme käytetyt menetelmät, välineet ja ohjeistukset työpajoilla tehtyihin harjoituksiin. Kerromme tarkemmin kuvataidetyöpajojen valmistelusta ja luovista menetelmistä luvuissa neljä ja viisi. Työmme varsinaisen toiminnallisen osuuden kuvaamme luvussa kuusi.

Sosiokulttuurisen innostamisen periaatteiden mukaisessa toiminnassa arvioinnin tulee olla jatkuvaa. Olemme arvioineet ohjaamiamme kuvataidetyöpajoja monipuolisesti kerätyn palautteen ja itsearvioinnin pohjalta. Arvointimme mukaan kuvataidetyöskentely sopii hyvin vankilaympäristöön. Mielestämme kuvataidetyöpajoissa käsittelemämme teemat ja tekemämme tehtävät voivat parhaimmillaan toimia vankien voimaantumisen tukena. Arvioimme opinnäytetyötämme tarkemmin luvuissa seitsemän ja kahdeksan. Tulevaisuudessa opinnäytetyötämme on mahdollista hyödyntää kehitettäessä kuvataidetyöskentelyä ja luovia menetelmiä sosiaalialalla.

2 Naiset kaltereiden takana

Vangista puhuttaessa ajatellaan lähes poikkeuksetta, että kyseessä on mieshenkilö. Naisvankien määrä kokonaisuudessaan on kuitenkin viime vuosina noussut, sillä ennen 1990-luvun loppua naisvankien osuus on pysytellyt kolmessa prosentissa nykyisen viiden prosentin sijaan. (Tammi-Moilanen 2002: 182.) Vuonna 2011 naisvankeja oli keskimäärin 234 ja naisvankien osuus vangeista on kasvanut tasaisesti koko 2000 -luvun aikana (Rikosseuraamuslaitos 2012).

Vaikka naisvankien suhteellinen osuus kaikkiin vankeihin verrattuna on vuosien saatossa hieman kasvanut, muodostavat naisvangit pienen vähemmistöryhmän vankiloissa. Miesenemmistö näkyy Suomessa myös vankeinhoidollisissa ratkaisuissa, minkä seurauksena naisvangeilla on miehiä suppeammat toiminta- ja osallistumismahdollisuudet. (Tammi-Moilanen 2002: 182.) Myös oikeusministeri Tuija Braxin mukaan naisvankien pieni, mutta erityistarpeita vaativa ryhmä on jäänyt aivan liian vähälle huomiolle (Oikeusministeriö 2008). On kuitenkin huomionarvoista, että sama lainsäädäntö koskee sekä miehiä että naisia; vankeuslaissa ilmaistaan selkeästi vaatimus vankien oikeudenmukaisesta kohtelusta ja ihmisarvon kunnioittamisesta (Vankeuslaki 767/2005 § 5). Tasa-arvoisuuden vaatimus on kirjattu myös muun muassa yhdenvertaisuuslakiin (Yhdenvertaisuuslaki 21/2004 § 6), perustuslakiin (Suomen perustuslaki 731/1999 § 6) ja lakiin naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986 § 7).

Naisvankeja yhdistää sukupuoli ja vankeusrangaistus, mutta naisten joukko itsessään on varsin moninainen esimerkiksi iän ja kansalaisuuden suhteen. Naiset ovat harvinaisuus rikosentekijöinä, vaikka naisten tekemien tilastoitujen rikosten osuus onkin noussut viiteentoista prosenttiin. Osa naisten tekemistä rikoksista on ollut miesten rikosten avustamista jollain tavalla, mutta tavallisin naisten tekemä rikos on omaisuusrikos, yleensä näpistys. Vankeustuomioon johtaneet rikokset, kuten väkivalta-, huumausaine- ja omaisuusrikokset ovat kuitenkin pääosin samat niin miehillä kuin naisillakin. Naisvangeista ensikertalaisia on yli puolet ja ainoastaan noin prosentti uusii rikoksen. Ero on selvä miehiin verrattuna, sillä ensikertalaisia miesvankeja on runsas neljännes ja rikoksenuusijoita noin kolmetoista prosenttia. Pitkäaikaisvankien osuus kaikista vangeista on kuitenkin kasvanut viime vuosikymmenen aikana ja ilmiö on nähtävissä myös naisvankien parissa. Naisia on kaikissa vankiluokissa, mikä tarkoittaa vankiloissa istu-

vien naisten olevan niin nuoriso-, tutkinta-, sakko-, elinkautis-, pakkolaitos- kuin vankeusvankejakin. (Tammi-Moilanen 2002: 185.)

Seuraavissa alaluvuissa käsittelemme opinnäytetyömme kannalta keskeisimpiä naisvankeihin liittyviä asioita. Keskitymme kertomaan yleisesti vankilasta toimintaympäristönä sekä vankiloissa tehtävän kuntouttavan ja psykososiaalisen työn erityispiirteistä. Tällä tavoin halusimme hahmotella kuvaa vankien parissa tehtävän työn moninaisuudesta.

2.1 Vankila toimintaympäristönä

Opinnäytetyömme toimintaympäristö on Vanajan vankilan Vanajan osasto, joka on osa Länsi-Suomen rikosseuraamusaluetta (Rikosseuraamuslaitos 2011). Granfeltin (2007: 9) mukaan vankilaan joudutaan, mutta Vanajalle päästään. Vanajan osasto on päihtetön valtakunnallisesti naisvangeille tarkoitettu avolaitos, joka työllistää lähes 40 työntekijää. Vuonna 1994 perustetulla osastolla on vankipaikkoja 55 ja siihen sisältyy myös 10-paikkainen perheosasto. Vanajan osasto sijaitsee lähellä Hämeenlinnaa luonnonkauniissa ympäristössä. Vanajan vankilaan kuuluu myös Hämeenlinnassa sijaitseva miehille tarkoitettu Ojoisten osasto. (Rikosseuraamuslaitos 2011.)

Richerin (2002: 85) mukaan avolaitoksiin sijoitetaan niitä vankeja, joiden katsotaan sopeutuvan suljettua laitosta vapaampiin oloihin ja oletetaan pysyvän laitoksessa. Avovankilan perustehtävä on vankien vapautteen valmentaminen ja vapautteen siirtymistä harjoitellaan vankeuden aikana asteittain. Vankien toimintakykyä pyritään vankeuden aikana parantamaan työntöön avulla. Vanajan osastolla töitä tehdään ompelimossa ja keittiöllä sekä kiinteistön- ja ympäristönhoitotöissä. Avovankilajakson jälkeen on mahdollisuus siirtyä koevapauteen ennen siviiliin astumista. (Rikosseuraamuslaitos 2011.) Avolaitoksessa on suljettuun vankilaan verrattuna tilaa liikkua, sillä alueet ovat laajempia. Alueen rajat toimivat myös vangin alueella liikkumisen rajoina eikä rajoja saa ilman lupaa ylittää. Vaikka vartijat kontrolloivatkin vankien liikkeitä, on vastuu laitoksessa pysymisestä silti vangilla itsellään. Avolaitos voidaan nähdä siis myös vapautteen valmentavana laitoksena, sillä vangin on mahdollista harjoitella ottamaan vastuuta omasta itsestään henkilökunnan avustamana. (Richer 2002: 85.) Avovankilaolosuhteet antavatkin Granfeltin (2007: 9) mukaan päihdekuntoutuksen lisäksi hyvät edellytykset vapautteen valmentavalle toiminnalle ja moniammatilliselle psykososiaaliselle työlle.

Toimintaympäristönä vankilaa määrittää se, että sitä ei ole suunniteltu vuorovaikutusta, vaan rankaisemista varten, jolloin toiminta on alisteista laitosturvallisuuden keskittyvälle valvontatyölle. Vankiloiden voidaan todeta olevan vaikeasti syrjäytyneiden ihmisten säilytyspaikkoja. (Granfelt 2011: 215–216.) Avovankilan tehtävä eroaa suljetusta vankilasta, mutta ilman muurejakin Granfeltin esittämät ongelmat ovat mielestämme läsnä. Granfelt (2007: 11–12) kirjoittaa, että vaikka kuntoutuksen ja rangaistuksen asetelma ei avovankilassa ole yhtä ristiriitainen kuin suljetussa laitoksessa, on se jatkuvasti yksi taustalla olevista realiteeteista. Saimme ensimmäisellä vankilakäynnillämme Tulooppaan vangeille (2012) ja vankilan järjestyssäännöt (Länsi-Suomen rikosseuraamusalue 2012), jotta ymmärtäisimme millaisessa arjessa vangit elävät ja mitkä asiat määrittävät työpajojemme pitämistä. Tulo-opas ja järjestyssäännöt annetaan vangille tulotilanteessa. Erityistä huomiota kiinnitetään ensikertalaiselle vangille annettavasta informaatiosta, sillä tulo-oppaan tarkoituksena on tiedottaa vangeille laitoksen käytännöistä. Parhaimmillaan laitoksen tulo-opas voi olla käännettynä jopa yli kahdellekymmenelle kielelle. (Richer 2002: 84.)

Tulo-oppaassa (2012) kerrotaan, että vangin kanssa laaditaan rangaistusajan suunnitelma mahdollisimman pian vankilaan saapumisen jälkeen, joka sisältää esimerkiksi erilaisia toiminnallisia velvoitteita. Normaali työ- ja toiminta-aika on maanantaista torstaihin kello 7:30–16:00 ja vangeilla on myös mahdollista osallistua rangaistusajan suunnitelmaan liittyen erilaisiin laitoksen ja laitoksen ulkopuolisiin ryhmiin. Vierailijoiden tapaamiset vangeilla ovat lauantaisin, sunnuntaisin ja arkipyhinä. Vangeilla on velvollisuus siivota jälkensä käytettyään yhteisiä tiloja ja käyttää tupakointiin on merkittyjä tupakointipaikkoja. Tavaroiden luovutukset tapaajan ja vangin välillä on tapahduttava laitoksen henkilökunnan kautta eikä vangin haltuun saa esimerkiksi antaa ponnekaasullisia aerosolivalmisteita tai myrkkyyjä. (Länsi-Suomen rikosseuraamusalue 2012.)

2.2 Naisvankien kuntoutustoiminta

Rikollisuuden kontrolloinnissa rangaistus ei ole niin toimivaa kuin hoito ja kuntoutus (Haapasalo 2008: 237). Kuntouttavan toiminnan tarpeeseen on omalta osaltaan vastannut ohjaaja Hannele Martikainen, joka on käsikirjoittanut ja ohjannut jo kaksi näytelmää yhteistyössä Vanajan naisvankien kanssa. Martikaisen mukaan taiteen synnyttämät elämykset ovat eheyttäviä ja toimivat siten vapautteen valmistavina kokemuksina (Hämäläinen 2007). Martikaisesta innostuneina halusimme tehdä opinnäytetyömme luovia menetelmiä hyödyntäen.

Ryhmämuotoista naislähtöistä kuntoutusta järjestetään valtakunnalliselta pohjalta Hämeenlinnan ja Vanajan vankiloissa. Naistyöryhmän selvityksessä käy kuitenkin ilmi, että vankiloissa tulisi kehittää terapeuttisia kuntoutusmuotoja erityisesti ryhmämuotoisesti sen vaikuttavuuden vuoksi. Ryhmämuotoinen kuntouttava toiminta tulisi järjestää naisille erillään miehistä, sillä erillisten ryhmien avulla voitaisiin paremmin varmistaa osallistujien sitoutuminen kuntoutukseen ja sitä kautta toiminnan vaikuttavuus. (Rikosseuraamusvirasto 2008: 32.) Taali, Tarvuori ja Karsikas (2010) kirjoittavat, että vankiloissa tulisi lisätä ryhmätyöskentelyä, sillä se on yksi keino lisätä yhteiskunnassa tarvittavia ryhmätyöskentelytaitoja. Vapaa-ajan toiminnot taas koetaan Oma Koti -hankkeeseen liittyvässä kartoituksessa osaksi arjen taitoja kehittävänä toimintana. Kivivuori ja Lindenberg (2009) kuvaavat tutkimuksessaan lyhytaikaisvankeja ja miten he esimerkiksi näkevät mahdollisuutensa irrottautua rikosuralta. Vankien haastatteluissa ilmeni, että heidän viimeisin vankeusrangaistus tarjosi vähäisiä mahdollisuuksia vuorovaikutukseen ja kuntoutukseen. Tutkimuksessa osa vangeista koki, että vankilan toiminta painottuu liiaksi työtoimintaan. Tutkimuksen vangit jakautuivat kahteen ryhmään, joista toiset olivat kiitollisia ja yllättyneitä saamastaan hoidosta ja toiset valittelivat hoidon vähäisyyttä. Kivivuoren ja Lindenbergin mielestä voidaan kuitenkin todeta, että kuntouttavia toimintamuotoja olisi lisättävä vankilaympäristössä.

Naisten vankeusajan toiminta koostuu työtoiminnasta, kuntoutuksesta ja koulutuksesta, joskaan ammatillista koulutusta ei ole naisille tällä hetkellä tarjolla. Naisten työtoiminta vankiloissa sisältää usein erilaisia käsi- ja keittiötöitä sekä kanttiinitöitä. Kuntoutusta järjestetään sekä yksilö- että ryhmämuotoisena, mutta kuntouttava toiminta on pääasiassa päihdekuntoutusta. Uusintarikollisuuden vähentämiseen tähtäviä ohjelmia järjestetään naisille vain harvoin. Osa vankeusajan toiminnoista on järjestetty yhteisesti miesvankien kanssa, mutta luottamuksellisen ilmapiirin luomiseksi kuntouttavan toiminnan tulisi tapahtua erikseen miesvangeista. (Lattu 2011.) Myös Karsikkaan (2010: 11–13) mukaan kuntoutustoiminnalla on todettu olevan yhdessä opiskelun ja suunnitelmallisen työtteen kanssa valtava merkitys vankien voimaantumiseen ja uuden minäkokemuksen löytymiseen. Tärkeää on siis antaa vangeille kokemus siitä, että he ottavat vastuuta elämästään ja tekevät itsenäisiä päätöksiä. Vastuuntuntoiseksi kansalaiseksi muuttuakseen vanki tarvitsee asiallista kohtelua ja luottamusta siihen, että elämä kaltereiden jälkeen voi sujua ongelmitta.

2.3 Ryhmien ohjaaminen vankilassa

Useimmat vankiloissa toimivat ryhmät ovat kestoaltaan lyhyitä ja muodoltaan avoimia. Tällaisten ryhmien ohjaajina toimii yleensä joku ulkopuolinen joko palkkioperusteisesti tai vapaaehtoisesti. Lyhytkestoisissa ryhmissä on tyypillistä osallistujien vaihtuvuus ja poissaolojen paljous. Lyhytkestoiset ja avoimet ryhmät nähdään kuitenkin tärkeinä, sillä niiden uskotaan vastaavan moniin tavoitteisiin. (Hypén 2002: 111.) Olimme opinnäyte-työprosessin alussa päättäneet, että ohjaamamme ryhmä on suljettu ryhmä, johon kaikki halukkaat pääsevät, mutta johon ei aloituksen jälkeen voisi enää liittyä. Halusimme alun perin suljetun ryhmän muun muassa siitä syystä, että ryhmätilanteet olisivat turvallisia ja tukea antavia osallistujien pysyessä jokaisella kerralla samoina (ks. esim. Mantere 2007a: 177–179; Raatikainen 2007: 12–19). Jouduimme muuttamaan suunnittelemaamme suljetun ryhmän avoimeksi ensimmäisen työpajakerralla.

Ryhmänohjausta pidetään menetelmänä, joka ennen kaikkea tekee mahdolliseksi yksilöllisten perustarpeiden kohtaamisen huolimatta siitä, että ryhmässä toimimisessa on kysymys myös sosiaalisten ryhmätaitojen harjoittelusta. Ryhmänohjauksella tarkoitetaan ensisijaisesti pitkäaikaista tavoitteellista ohjausta jollekin tietylle kohderyhmälle. (Onnismaa – Pasanen – Spangar 2000: 163.) Ryhmämuotoisten työpajojemme yhtenä tavoitteena on pyrkiä lisäämään naisvankien luovuutta, toimintakykyä ja ihmissuhteiden solmimista. Uskomme näiden asioiden olevan erityisen tärkeitä huomioida, sillä vankien toimintakyky on usein puutteellinen. Toisaalta myös vankien ihmissuhteet ja kontaktit ulkopuoliseen maailmaan yleensä vähenevät vankilatuomion aikana, joten yhdessä tekeminen ja mieluisat aktiviteetit vastaavat näihin haasteisiin. Kiiltomäki, Noppari ja Pesonen (2007: 195–196) kirjoittavat, että ryhmä on myös yksi tapa tukea yksilöiden elämänhallintaa ja omia voimavaroja. Elämänhallinta tarkoittaa itsellisyttä ja arjessa selviytymisen taitoa. Ryhmätilanteissa yksilö pääsee myös refleктоimaan itseään ja toimintatapojaan muiden kautta havaitsemalla toisten suhtautumista itseensä ja muodostamalla sitä kautta itsestään entistä eheämpää minäkuvaa. Uusien toimintatapojen näkeminen voi saada yksilön laajentamaan ja pohtimaan omia tapojaan, ja ryhmätöiminnassa saattaa jopa löytää itsestään kokonaan uusia tai aiemmin kadottamia puolia itsestään.

Vankilassa tehtävän työn, opiskelun ja muun toiminnan on aina oltava sekä ohjattua että valvottua. Tämä pätee myös vankiloissa pidettäviin ryhmiin. Vankilassa järjestetään pääsääntöisesti paljon ryhmätöimintaa, joskin useimmat niistä ovat satunnaisia ja

kiinteydeltään löyhiä. Osa ryhmistä on selkeästi keskusteluun ja kuntoutukseen pohjautuvia, mutta myös työhön liittyvää toiminnallista ja opiskelun ympärille rakentuvaa ryhmätoimintaa järjestetään. Vankilassa päihdekuntoutusta voidaan pitää suurimpana yksittäisenä ryhmää hyväkseen käyttävää toimintamuotona. Vankiloissa toimivien ryhmien tavoitteena on saada aikaan muutosta ensisijaisesti yksilön suhteessa itseensä. Arkipäivän ongelmanratkaisutaitojen kehittyessä vankiloissa toimivissa ohjelmissa voidaan tukea sosiaalisia käyttäytymismalleja ja sitä kautta lisätä vankien positiivisia ajattelu- ja vuorovaikutusmalleja. Vankiloissa toimivia ryhmiä pidetään pääsääntöisesti tavoiteorientoituneina; ryhmän jäsenillä on yhteinen tavoite, joka voi olla esimerkiksi hallinnan lisääntyminen tai riippuvuuden vähentäminen. Syy tarkoituksenmukaiseen päämääräorientaatioon on se, ettei vankilassa järjestettävissä ryhmissä usein ole aikaa ryhmädynamiikan ja ryhmissä esiintyvien ilmiöiden tarkasteluun. (Hypén 2002: 110, 112, 114, 117.)

2.4 Vankiloissa tehtävä psykososiaalinen työ

Psykososiaalinen työ on yksi sosiaalityön toimintatavoista, jonka lähtökohtana on yksilön ja sosiaalisen ympäristön välinen vuorovaikutus. Psykososiaalinen työ kohdistuu ensisijaisesti syrjäytyneisiin tai marginalisoituihin yksilöihin, joita esiintyy erityisesti mielenterveys- ja päihdetyön sekä kriminaalihuollon alueilla. Koska työtä tehdään yhteiskunnan huono-osaisten parissa, on työ ennaltaehkäisevän sijaan pikemminkin korjaa. Erityisen psykososiaalisesta työstä tekee kuitenkin sen terapeutin ulottuvuus; toiminnassa korostetaan psyykkistä selviytymistä ja asiakkaan tarpeita pyritään aidosti ymmärtämään. Tämän aikaansaaminen edellyttää kuitenkin muutosta yksilön toiminta- ja ajattelutavoissa. (Raunio 2009: 178.)

Psykososiaalisella työllä tarkoitetaan kaikkea sellaista sosiaali- ja terveyshuollon työtä, jonka kohteena ovat yksilöiden ja ryhmien psyykkiset ja sosiaaliset kysymykset (Ahonen-Eerikäinen 1994: 9). Psykososiaalista työtettä käytetäänkin erityisesti niissä tilanteissa, joissa esiintyy päihteitä, psyykkisiä häiriötekijöitä, kriisejä ja ongelmallisia ihmissuhteita. Vaikka psykososiaalinen näkökulma painottuu asiakkaan yksilöllisiin tekijöihin, on työotteessa lähtökohtana kuitenkin aina yksilön ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutus. Tämän ansiosta painopiste psykososiaalisessa työssä ei enää ole asiakkaan tilannetta määrittävissä tekijöissä, vaan asiakkaan ymmärryksessä omasta tilanteestaan ja toiminnastaan. (Raunio 2009: 178–180.) Psykososiaalisen työn käsite korostaa

asiakkaan ongelmien tarkastelua tavalla, jossa huomioidaan erityisesti yksilön ympäristössä olevat vuorovaikutusmahdollisuudet (Vilén – Leppämäki – Ekström 2008: 14).

Raunion (2009: 181–182) mukaan olennaista psykososiaaliselle työskentelylle on työntekijän ja asiakkaan välillä tapahtuva dialogi. Painopisteenä työssä on asiakkaan ymmärryksen lisääminen omasta tilanteestaan ja toiminnastaan. Työntekijän kannalta tämä tarkoittaa sitä, että työntekijältä vaaditaan erityistä kykyä paitsi syventyä asiakkaan tilanteeseen, myös ymmärtää hänen subjektiivista kokemusmaailmaansa. Asiakasta ymmärtämään pyrkivän työntekijän ehtoina pidetään yhteistä kohtaamista ajassa ja tilassa sekä yhteisiä kokemuksia ja yhteistä kieltä. On huomioitava, että kokemusten ei kuitenkaan tule olla identtiset, vaan työntekijän on mahdollista ymmärtää asiakasta omien kokemustensa kautta.

Vankilassa psykososiaalisella työllä tarkoitetaan kuntouttavaa ja vapautteen valmentavaa työtä, jonka tavoitteena on tukea vankeja pääsemään pois rikos- ja päihdekierteestä. Työtapaa voidaan käyttää niin yksilö-, ryhmä- kuin yhteisötasollakin ja sitä on mahdollista toteuttaa sekä yksittäisen työntekijän asiakassuhteissa että moniammatillisissa tiimeissä. Psykososiaalisen voidaan ajatella kattavan niin asiakkaan ajattelun, tunteet kuin kokemuksetkin, sillä se kohdistuu asiakkaan sosiaalis-taloudelliseen tilanteeseen, lähisuhteisiin ja sisäiseen maailmaan. Lähestymistapa voidaan ymmärtää eräänlaiseksi sosiaalialan asiakastyön perusorientaatioksi, joka vaihtaa painotustaan eri ammattiryhmien ja asiakkaiden tilanteesta riippuen. (Granfelt 2010: 131–132.)

Vankiloissa tehtävän psykososiaalisen työn voidaan ajatella kohdistuvan ennen kaikkea vankien sisäisen maailman hahmottamiseen. Tärkeänä pidetäänkin kokonaisnäkömyksen muodostamista vangin tilanteesta yhdessä hänen itsensä kanssa. Vangin kohtaaminen ihmisenä rikollisen sijaan tarjoaa myös vangille itselleen mahdollisuuden tutustua itseensä aiempaa paremmin. Yksi toipumisprosessin keskeisin tehtävä onkin juuri omaan minään tutustuminen ja oman elämänhistoriansa hyväksyminen. Vankeusaikana tapahtuvan elämäntarinallisen pohdiskelun avulla vankien on mahdollista luoda hyvä pohja vapautumisen jälkeen tapahtuvalle psykoterapeuttiselle työlle. Oman elämänhistorian pohtiminen saattaa lisäksi auttaa hyväksymään menneisyydessä tapahtuneet vaikeat asiat ja väärät valinnat osaksi omaa tarinaansa. (Granfelt 2010: 137–138.)

3 Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys

Vaikka vankila on elämisen ympäristönä aivan erityislaatuinen, myös siellä asuville täytyy suoda mahdollisuus persoonan ja yhteisöllisyyden kehittämiseen (Kurki 2006b: 182). Opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys koostuu sosiokulttuurisen innostamisen lisäksi osallisuuden ja voimaantumisen teorioista, joita tarkastelemme kahdessa ensimmäisessä alaluvussa. Osallisuus, voimaantuminen ja sosiokulttuurinen innostaminen liittyvät läheisesti toisiinsa. Opinnäytetyössämme osallisuus näyttäytyy ennen kaikkea ohjaamassamme toiminnallisessa osuudessa, mutta myös tuotoksena tekemässämme oppaassa. Kuvataidetyöpajamme mahdollistivat vankien osallistumisen luovaan toimintaan, joka on vankilassa hyvin vähäistä. Työpajoissamme tehdyt tehtävät pohjasimme voimaantumiseen, joka tarkoittaa yksilön omien oivallusten ja kokemusten kautta syntynyttä sisäistä voimantunnetta (Vilén – Leppämäki – Ekström 2008: 23). Koko opinnäytetyötämme ohjaava teoreettinen lähtökohta on sosiokulttuurinen innostaminen, jonka esittelemme tarkemmin alaluvussa 3.3.

3.1 Osallisuus

Osallisuuden mahdollistaminen ja oma-aloitteiseen toimintaan rohkaiseminen ovat innostamisen syvintä ydintä (Kurki 2010: 181). Käsitteenä osallisuus liittyy yhteisöön osallistumiseen ja siinä osallisena olemiseen. Osallisuus luo merkitystä elämään, joten ihmisen hyvinvointi on riippuvainen sosiaalisesta osallisuudesta. Osallisuuden vastinpari on syrjäytyminen, joka tarkoittaa yhteisöllisen toiminnan ulkopuolelle jäämistä. (Karjalainen 2012.) Syrjäytymistä tarkastellaan usein yksilön hyvinvoinnin ongelmien näkökulmasta, mutta huomio tulisi kuitenkin kiinnittää myös ongelmiin puuttumiseen. Yhteiskunnallista osallisuutta ja arjessa selviytymistä vahvistavassa toiminnassa tulisi edetä ongelmista yksilön voimavaroihin ja vahvuuksiin. (Raunio 2006: 19.) Helnen (2002: 20–22) mukaan syrjäytymisen käsite rakentaa rajan osallisten ja marginaalisten väliin, jolloin syrjäytymisdiskurssi aiheuttaa osaltaan marginaalissa olevien toiseutta. Voidaan ajatella, että osallisuus on sisäpiiri, jonka kehällä olevat ovat marginaalissa ja syrjäytyneitä, jolloin marginaalin ulkopuolelle jäävät ulossuljetut. Vangit ovat suljettu yhteiskunnan ulkopuolelle vankeusrangaistuksella. Työpajoissamme keskityimme tehtävien avulla tarkastelemaan naisvankien elämistä löytyviä positiivisia asioita emmekä lähestyneet heitä ongelmien kautta.

Neuvonen (2012: 14) kirjoittaa ihmisten osallisuuden ja toimintakyvyn parantamisen olevan sosiaalialan työn perustehtävä. Sosiaalialan eettisiin periaatteisiin kuuluu asiakkaiden osallisuuden ja osallistumisen tukeminen, jotta voimaantuminen mahdollistuisi (International Federation of Social Workers 2012). Sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi pyritään tukemaan yksilön osallisuutta yhteiskunnan toiminnoista kuten esimerkiksi vapaa-ajan harrastuksista ja kulttuurielämästä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003). Osallisuus merkitsee myös mukanaoloa ja vaikuttamista (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012). Osallisuuden vahvistamista voidaan perustella demokratian näkökulmasta. Monet sosiaalipalveluiden asiakasryhmät eivät ole vapaan kuluttajan roolissa vaan huollon ja toimenpiteiden kohteena. Tämän pohjalta voidaan ajatella, että kyse on asiakkaiden demokratiavajeesta. Tässä mielessä asiakasryhmien osallistuminen saattaa parhaimmillaan muokata uudenlaista toimintakulttuuria. (Toikko 2011: 106–107, 113.) Olemme todenneet, että mahdollisuudet luoviin toimintoihin ovat vankiloissa vähäiset. Osallisuuden näkökulmasta ajateltuna koemme tukemisen luoviin menetelmiin olevan tärkeää, jotta yksilöt pääsisivät osallisiksi yhteiskunnan toimintoihin.

Osallisuusteoriat korostavat ihmisen omaa kyvykkyyttä, oppimista ja halua osallistua itseään ja lähiympäristöään koskevien päätösten tekemiseen. Osallistumisen nähdään tukevan henkilökohtaista kasvua ja lisäävän yksilön kykyä ottaa vastuutaan sekä itseltään että lähiympäristöstään. Osallisuus voidaan ymmärtää olotilana, joka tuottaa osallistumista ja on toisaalta myös osallistumisen edellytys. Pienetkin kuulluksi tuleminen ja osallistumisen kokemukset voivat tukea kohti elämänhallintaa ja vahvistaa kokemusta täysivaltaisesta kansalaisuudesta. (Niiranen 2002: 63, 73.)

Olemme todenneet osallisuuden liittyvän myös opinnäytetyömme kahteen muuhun teoriaan. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitoksen (2012) mukaan osallisuus voimaannuttaa sekä lisää vaikuttamisen ja toimimisen halua. Syrjäytyminen voidaan ymmärtää kulttuurisen valtavirran ulkopuolella olemisena, joten sosiokulttuurinen työ on keino vastata osattomuuden ongelmiin. Sosiokulttuurisessa työssä aktivoidaan osallisuuteen oman yhteisönsä kehittämisessä. Ihmisten osallistaminen tekemään ja tuottamaan identiteettiä on keskeinen sosiokulttuurisen työn tavoite. (Toikko 2002: 272–273.)

3.2 Voimaantuminen

Käsitteenä voimaantuminen on lähtöisin englanninkielisestä sanasta *empowerment*, joka voidaan suomentaa myös termeillä vahvistuminen, valtaistuminen tai valtautuminen. Voimaantuminen on henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi tai tapahtumasarja, jonka kannalta toimintaympäristön olosuhteet voivat olla merkityksellisiä. Tämän ajatuksen pohjalta voidaan todeta, että voimaantuminen voi olla jossain tietyssä ympäristössä todennäköisempää kuin jossain toisessa. (Siitonen 1999: 93.) Voimaantuminen voidaan määritellä ihminen-ympäristösuhteesta nousevaksi persoonalliseksi, henkiseksi ja sosiaalisiksi prosessiksi, jossa olennaista on yksilön sisäinen voiman tunne. Voimaantumisen kokemus syntyy yksilön omasta henkilökohtaisesta tunteesta ja osallistumisesta siihen arkeen, jossa yksilö elää ja toimii. Määritelmä sisältää ajatuksen siitä, että ihminen ei koskaan pääse itseään pakoon. Voimaantuneisuutta voidaan kuvailla myös reaktioksi inhimillisen todellisuuden olosuhteisiin. (Räsänen 2006: 93.)

Siitosen (1999: 116) mukaan voimaantumisen taustalla on viisi lähtökohtaa, joista ensimmäisen mukaan voimaantuminen on aina henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi. Voimaantuminen on siis jotain itsestä lähtevää eikä näin ollen kukaan voi voimauttaa toista. Voimaantuminen on kuitenkin usein sosiaalista ja näin ollen ympäristöllä on merkitystä voimaantumisen mahdollistamiseen. Parhaiten sen on todettu onnistuvan, jos yksilö kokee ympäröivän ilmapiirin turvalliseksi ja tasa-arvoiseksi. (Siitonen 1999: 161.) Voimaantumisen tunne syntyy, kun yksilö oivaltaa ja ymmärtää jonkin asian tai asiayhteyden omien kokemustensa pohjalta ja tuntee onnistumisen ja hyväksytyksi tulemisen tunteita (Sonkkila 2008: 339).

Siitonen (1999: 117–118) esittelee voimaantumisen toisen lähtökohdan tausta-ajatuksena olevan se, että yksilön päämäärät, kyky- ja kontekstiuskomukset sekä emootiot koostuvat osaprosesseista. Nämä osaprosessit voivat olla yhteydessä ja merkityssuhteissa toisiinsa, eikä voimaantuminen siten aina etene kaavamaisesti vain yhteen suuntaan. Tässä voidaan nähdä voimaantumisen henkilökohtainen ominaisuus; voimaantuminen on yhteydessä yksilön omaan haluun ja omien päämäärien asettamiseen sekä luottamukseen mahdollisuuksistaan ja näkemykseensä itsestään.

Voimaantumisen kolmannen lähtökohdan mukaan voimaantuminen vaikuttaa vahvistavasti sitoutumisprosessiin. Voimaantumaton yksilö ei kykene sitoutumaan yhtä tiiviisti kuin voimaantunut. Tämän taustalla voi olla se, että yksilö ei koe pystyvänsä itse aset-

tamaan päämääriään. On myös mahdollista, että yksilön kyky- ja kontekstiuskomukset ovat heikot tai hänen emootionsa eivät anna hänelle tarpeeksi energiaa. Heikon sitoutumisprosessin taustalla voi myös olla heikko voimaantuminen. (Siitonen 1999: 158–162.)

Neljäs voimaantumisen lähtökohta on yhteydessä yksilön hyvinvointiin. Tällä hyvinvoinnilla tarkoitetaan Siitosen (1999: 162–165) mukaan kokonaisvaltaista hyvinvointia, joka sisältää niin fyysisen, psyykkisen kuin sosiaalisenkin hyvinvoinnin ja koskee sekä yksilöä itseään että hänen ympäristössään olevia. Voimaantumisen viides lähtökohta on se, että voimaantuminen ei ole pysyvä tila. Voimaantuneisuuden tila voi siis muuttua, mikäli muutoksia tapahtuu yksilön päämäärien asettamisessa, kyky- ja kontekstiuskomuksissa tai emootioissa. Niin kauan kuin ympäristö on ristiriidassa yksilön minäkäsityksen kanssa, on yksilön kyettävä muuttamaan käsityksiä itsestään. Tämä on tosin hidaskäyttöprosessi ja edellyttää käynnistyäkseen toistuvan palautteen saamista turvallisessa ympäristössä.

Voimaantumisen edellytyksiä luodessa tulee ottaa huomioon yksilössä olevat voimavarat. Voimavaroja ovat kaikki ne asiat, joita yksilö osaa, voi tai jaksaa tehdä ja joissa hänen on mahdollista kokea onnistumisen tunteita. Nämä voimavarat voivat olla yksilössä itsessään tai niitä voidaan vaihtoehtoisesti löytää hänen elinympäristöstään. Voimavarat voidaan karkeasti jakaa psyykkisiin, fyysisiin ja sosiaalisiin voimavaroihin. Fyysiset voimavarat liittyvät ennen kaikkea ihmisen kehoon ja elintoimintoihin, psyykkiset voimavarat käsittävät muun muassa kognitiiviset taidot, motivaation ja itsetuntemuksen. Sosiaaliset eli yhteisölliset voimavarat yhdistetään toisten ihmisten kanssa tapahtuviin kohtaamisiin ja toimintoihin. (Mäkinen – Raatikainen – Rahikka – Saarnio 2009: 119.)

Voimaantunut ihminen on löytänyt omat voimavaransa ja tullut itse voimaantuneeksi. Voimaantumisen ominaisuudet ilmenevät yksilössä eri tavoin esimerkiksi käyttäytymisenä, taitoina ja uskomuksina. (Siitonen 1999: 93.) Räsänen kirjoittaa (2006: 11–12) voimaantuneisuuden sisältävän kontrollin omasta elämästä, mahdollisuuden valintoihin, luottamuksen omiin kykyihin ja kyvyn kehittää omaa toimintaansa sekä riippumattomuuden muita ihmisiä kohtaan päätöksenteossa ja toiminnassa. Voimaantuminen nähdään prosessina, joka mahdollistaa yksilön päämäärien saavuttamisen yhteistoinnilla muiden kanssa.

Keskustelua voimaantumisen käydään erityisesti syrjäytymisen ja huono-osaisuuden yhteydessä. Tärkeänä voimaantumisessa pidetään paitsi tietoisuutta omista piilevistä kyvyistä, mutta myös rohkeutta muutosten kohtaamiseen, sosiaalisen varmuuden lisäämiseen ja itsevarmuuden kasvattamiseen. Voimaantumisen kautta yksilön on lisäksi mahdollista rakentaa positiivista kuvaa sekä itsestään että ympäristöstään. (Leino 2006: 239–240.) Voimaantumisen ytimessä on optimistinen tulevaisuuden käsittely, jonka tärkeys korostuu mielestämme erityisesti vankilassa. Olemme pyrkineet tukemaan tulevaisuuden positiivista käsittelyä kuvataidetyöskentelyyn valitsemillamme tehtävillä.

Voimaantumisessa on kyse ihmisen identiteetin muutoksesta. Tämä saavutetaan vankiloissa lähinnä osallisuuden kautta. Tärkeää on siis antaa vangeille kokemus siitä, että he ottavat vastuuta elämästään ja tekevät itsenäisiä päätöksiä. Vastuuntuntoiseksi kansalaiseksi muuttuakseen vanki tarvitsee asiallista kohtelua ja luottamusta siihen, että elämä kaltereiden jälkeen voi sujua ongelmitta. Koska voimaantumisen yhtenä tuntomerkkinä voidaan pitää oman elämän hallinnan tunnetta ja tulevaisuuteen luottamista, on erittäin tärkeää valmistella myös tulevaa vapautumista riittävän ajoissa. Pelkkä toimintakyvyn kehittäminen ei riitä, vaan yhteiskunnassa selviämiseen tarvitaan konkreettisia hyvinvointipalveluja. Yhteistyöllä sosiaali-, terveys-, asunto- ja työvoimaviranomaisten kanssa mahdollistetaan vangin sopeutuminen kaltereiden ulkopuoliseen elämään. (Karsikas 2010: 11–13.)

Uskomme vankien hyötyvän ulkoisen ja sisäisen elämänhallinnan kehittymisestä, josta seuraa poikkeuksetta myös ihmisenä kasvaminen. Sen kautta taas syntyy usein tunteuksia muun muassa subjektiksi tulemisesta samalla kun itsetunto ja identiteetti kehittyvät (Siitonen 1999: 134). Karsikkaan (2010: 11–13) mukaan kasvualustana voimaantumislle voidaan vankilamaailmassakin pitää tasa-arvoisuuden, oikeudenmukaisuuden, turvallisuuden, päihteettömyyden ja väkivallattomuuden kokemusta. Arvojen ja asenteiden muuttuminen myönteisimmiksi, vastuuntunnon ja realismin kasvaminen sekä itsensä toteuttaminen ovat selkeitä voimaantumisen tuntomerkkejä.

3.3 Sosiokulttuurinen innostaminen

Innostamista on määritelty eri tavoin. Määritelmät kuitenkin sisältävät ajatuksen siitä, että innostaminen on keino elävöittää ihmisen herkistymisen ja itsetoteutuksen prosessia. Innostaminen ihmisissä herättää tietoisuutta, organisoii toimintaa ja saa liikkeelle. Innostaminen sisältää suuntautumisen sosiaalisen kommunikaation edistämiseen, ihmisten välisen vuorovaikutuksen lisäämiseen sekä subjekti-subjektisuhteen kehittämiseen. Innostamisen avulla pyritään parantamaan ihmisten elämänlaatua. Siihen kuuluu myös ne toimenpiteet, jotka luovat osallistumisen prosesseja, joissa kasvatetaan aktiiviksi toimijoiksi yhteisössä. Sosiokulttuurinen innostaminen on innostamisen yksi alue. (Kurki 2006a: 19–21.) Sosiokulttuurista innostamista vankilassa ja vankien parissa tehtävää sosiaalipedagogista työtä on käsitellyt dosentti Leena Kurki muun muassa Muurien sisällä -teoksessa.

Sosiokulttuurisen innostamisen taustalla on ajatus siitä, että kannustamalla yksilöitä tekemään asioita itse, on heillä mahdollisuudet parantaa oman elämänsä laatua. Innostamiseksi voidaan sanoa monenlaista toimintaa, mutta tärkeää innostamisessa on sen perustuminen tietoiseen, huolellisesti suunniteltuun ja tavoitteelliseen toimintaan. (Kurki 2006b: 152.) Innostamisella voidaan nähdä olevan kaksi päätavoitetta. Ensiksi sen avulla voidaan herättää henkiin elämä siellä, missä sitä ei ole. Toisin sanoen sen avulla voidaan luoda liikettä ja tukea aloitteellisuutta, asioiden täytäntöönpanoa, itsenäistä toimintaa ja vastuuntuntoa. Toinen tavoite taas on tukea ja saada liikkeelle jo olemassa olevia kykyjä huolimatta siitä, ovatko ne heikkoja tai tiedostamattomia. Innostamisella siis motivoidaan, herätetään, vahvistetaan ja koordinoidaan kykyjä ja voimia sekä osallistumista toimintaan niin yksilö- kuin ryhmätasollakin. (Kurki 2006a: 23.)

Innostaminen on aina sekä suunniteltua että päämäärätietoista toimintaa. Kaikessa innostamisen toiminnassa pitäisi löytyä kahdeksan piirrettä. Ensinnäkin innostaminen on sosiaalista toimintaa, jonka avulla pyritään aikaansaamaan sosiaalisen liike ja luomaan sekä vahvistamaan sosiaalista muutosta. Toiseksi innostaminen on sellaista kasvatusta, joka juurtuu aktiiviseen ja osallistavaan pedagogiikkaan ja siitä nousevaan metodologiaan. Innostaminen on siis yhteisöllistä toimintaa ja kasvatusta, jossa ihmisten välisten suhteiden tulee olla autonomisia ja vapaita. Kolmanneksi tavoitteena tulisi olla kulttuurinen demokratisaatio ja kulttuurinen demokratia. Neljänneksi innostaminen luo ja vahvistaa niin autonomisten sosiaalisten ryhmien kuin toimivien ryhmäprosessienkin syntymistä. Viidenneksi innostavan toiminnan tulee koostua sellaisista sosiaa-

lisistä käytännöistä, jotka saavat aikaan aloitteellisuutta, osallistumista sekä toiminnan ja sen merkityksen pohdinnan vuorovaikutusta. Kuudenneksi innostaminen on sosiaalisen intervention teknologiaa. Tämä tarkoittaa innostamisessa olevan mukana sellainen elementti, joka auttaa ihmisiä tiedostamaan ongelmiaan, tarpeitaan ja olemaan vuorovaikutuksessa, jonka tavoitteena on ongelmien ratkaiseminen. Seitsemänneksi innostaminen on resurssien etsintää, joiden tulisi mahdollistaa yksilöiden ja ryhmien identiteetin vahvistamisen omassa kontekstissaan. Kahdeksanneksi innostaminen on yksilöllisen ja ryhmien välisen kommunikaation järjestelmä. (Kurki 2006b: 157; Kurki 2011: 54–55.)

Sosiokulttuurista innostamista voidaan pitää sosiaalisen toiminnan välineenä, jonka avulla on mahdollista motivoida ihmisiä osallistumaan. Toisin sanoen sosiokulttuurinen innostaminen on niiden toimenpiteiden yhdistelmä, joka auttaa yksilöitä kasvamaan aktiivisiksi toimijoiksi omassa yhteisössään. Huomionarvoista on, että innostaminen tapahtuu hyvin monenlaisissa toimintaympäristöissä eikä vaadi asiantuntijaa sitä tuottamaan. Sosiokulttuurista innostamista tuottavat monenlaiset vapaaehtoisjärjestykset, mutta myös erilaiset seurakunnat, työpajat ja yhdistykset. (Kurki 2006a: 20.) On kuitenkin oleellista huomioda, että innostamisen toimintaan osallistuminen perustuu kaikissa tapauksissa vapaaehtoisuuteen (Kurki 2011: 63).

Sosiokulttuurinen innostaminen tarkoittaa samaa kuin yhteisön kehittäminen, jossa ihmisten arki on toiminnan lähtökohta. Ytimessä nähdään olevan ihmisten oman osallistumisen sekä teorian ja toiminnan välinen vuorovaikutus. (Kurki 2011: 49.) Sosiokulttuurinen innostaminen on ensisijaisesti osallistumista, sillä innostamisen toiminta perustuu nimenomaisesti osallistavaan pedagogiikkaan. Innostamisessa käytetyt menetelmät vaihtelevat, mutta sopivina pidetään kaikkia sellaisia keinoja, joiden avulla ihmiset saadaan vuorovaikutukseen toistensa kanssa. Käytettyjen metodien tulee vastata todellisuuteen kuitenkin siltä osin, että ihmiset kohdataan heidän arjessaan heidän omista lähtökohdista käsin. On syytä huomioda, että innostamista ei ole mahdollista "mallittaa" ja siten siirtää sellaisenaan projektista toiseen, sillä innostamisen toimintaa on monenlaista. Tärkeimpinä toimintamuotoina pidetään erilaisia kasvatuksellisia, kulttuurisia ja taiteellisia aktiviteetteja unohtamatta sosiaalisen ja vapaa-ajan virkistysellistä toimintaa. Kasvatuksellisinä toimintatapoina pidetään esimerkiksi erilaisia kursseja ja työpajoja, kun taas kulttuurisiksi aktiviteeteiksi lasketaan kaikki taiteeseen liittyvät tapahtumat. Erityisen tärkeänä nähdään kuitenkin ei-ammattilliset taiteellisen ilmaisun aktiviteetit, joita on muun muassa yhteisötaide, tanssi, musiikki, käsityötaide, teatteri ja

kirjoittaminen. Toiminnassa on kuitenkin ensisijaisesti huomioitava käytettyjen menetelmien vastaavuus arjessa näyttäytyvän todellisuuden kanssa. (Kurki 2006b: 155.)

Jokaisella marginaalissa elävällä ihmisellä on omat erityistarpeensa. Juuri tästä syystä sosiokulttuurinen innostaminen on oiva keino kansalaisuuden kasvun tukemiseen pedagogisen, sosiaalisen ja kulttuurisen intervention kautta. Näiden avulla yksilö saa erilaisia ryhmäkokemuksia, joiden kautta hän parhaimmillaan saa kosketukseen paitsi itseensä, myös toisiin ihmisiin. Innostamisen yhtenä tehtävänä onkin tukea ryhmässä syntyviä kokemuksia, motivoida ja antaa vastuuta. Vaikka vankilan perimmäisenä tarkoituksena pidetäänkin yksilön eristämistä yhteisöstä, tulee myös vankilaympäristössä antaa yksilöille mahdollisuus persoonan kehittymiseen ja yhteisöllisyyteen. Itsetunnon parantaminen on mahdollista nimenomaan paremman itsetuntemuksen kautta. Vankilassa tapahtuvassa innostamisessa on otettava vankilan kaikki tahot mukaan, sillä kyseessä nähdään olevan yhteinen kasvatuksellinen tehtävä parempien käytäntöjen ja tapojen luomiseen. (Kurki 2006b: 180–182.) Koemme, että persoonan kehittymistä voi tukea vankilassa esimerkiksi kuvataiteen harjoituksilla, joissa on mahdollisuus pohtia omaa minäänsä. Toisaalta taas ryhmämuotoinen yhdessä tekeminen ja vapaaehtoinen töiden jakaminen tarjoavat mahdollisuuden kokea yhteisöllisyyttä.

4 Kuvataidetyöskentely ja luovat menetelmät

Ihminen on kautta aikojen ilmaissut itseään kuvien, musiikin ja liikkeen kautta. Jo alkukantaisen ihmisen arkipäiviin kuuluivat luova taide ja toiminnallisuus. Terapeuttisessa käytössä luovaa taidetta pidetään ennen kaikkea itseilmaisun välineenä, ei tavoitteena. Luovia menetelmiä ovat muun muassa kuvallinen ilmaisu, valokuvaus, musiikki, kirjallisuus ja erilaiset draamalliset menetelmät. (Salo-Chydenius 2006.)

Perinteinen sosiaalityö etsii uusia ja luovia toimintamalleja, joiden avulla yksinäiset ja syrjäytymisvaarassa olevat ihmiset voidaan tavoittaa paremmin (Hyyppä – Liikanen 2005: 22). Opinnäytetyömme suunnitteluvaiheessa tarkoituksenamme oli yhdistellä erilaisia luovia menetelmiä työpajoissamme. Luovat menetelmät valikoituivat toiminnallisen välineiksi osittain siksi, että ne tarjoavat uudenlaisen tavan lähestyä ihmistä ja hänen kokemuksiaan. Päädyimme kuitenkin menetelmänä kuvataiteeseen rajataksemme opinnäytetyömme sisältöä. Elämänhistoriansa aikana monella tavoin syrjäytyneet ja vaille jääneet ihmiset tarvitsevat monimuotoisia kuulluksi ja nähdyksi tulemisen tapoja päästäkseen kosketuksiin tunteidensa kanssa. Taiteellinen toiminta antaa tietynlaista etäisyyttä, jolloin voi käsitellä epäsuorasti hyvin vaikeita asioita. (Granfelt 2011: 223.)

Luovia menetelmiä käytetään päihdehoidossa ja kuntoutuksessa muiden kuntoutusmuotojen rinnalla. Menetelmien tavoitteena on auttaa yksilöä löytämään sanat, muodot ja värit sellaisille ajatuksille, tunteille ja mielikuville, jotka eivät vielä ole sanallisella tasolla. Tarkoituksena on helpottaa vuorovaikutusta ja päästä tutkimaan lähemmin yksilön elämäntilannetta ja -historiaa, tulevaisuuteen suuntaavia pyrkimyksiä ja haaveita sekä käsityksiä paitsi omasta itsestään myös muista. Tärkeintä on yksilön oma kokemusmaailma, mutta tarkastelun kohteena ovat lisäksi yksilön omat voimavarat, kiinnostuksen kohteet sekä hallinnan ja selviytymisen keinot. (Salo-Chydenius 2006.) Taiteen ja toiminnan avulla on myös mahdollista jakaa ja käsitellä vaikeita tunteita ja asioita ja tunteita (Raatikainen 2007: 100).

Taide- ja kulttuurilähtöisiä työmenetelmiä on mahdollista käyttää apuna tiedon syventämisessä. Sosiaalityössä taiteen kautta voi saada ikään kuin uuden näkökulman sillä hetkellä, kun yksilön kokemukset ja tunteet kohtaavat taiteellisen toiminnan avulla. Taidelähtöisten menetelmien avulla voidaan pyrkiä myös rikastamaan arkista kanssakäymistä, vaikka toisaalta taiteellinen toiminta tarjoaa mahdollisuuden turvaan ja suojaan.

Symbolisen etäisyyden turvin tekijän on mahdollista tuoda esiin jotain sellaista, jolle on aiemmin ollut kenties vaikea antaa sanoja tai muotoja. Taiteen voidaan siis ajatella paitsi herkistävän uusiin havaintoihin, mutta myös tarjoavan välineitä sosiaaliseen kasvuun ja oppimiseen. (Känkänen 2012.)

Taidetyöskentelystä ja taidelähtöisistä menetelmistä on viime vuosina tullut tärkeitä vuorovaikutuksen ja ilmaisun välineitä (Kuukasjärvi – Linnossuo – Sutinen 2011: 6). Terapeuttisia, kuntouttavia ja voimaannuttavia pyrkimyksiä palvelevat käytetyt materiaalit, työskentelyprosessi, valmis kuva ja kokemuksen jakaminen. Taiteella on ollut eri funktioita historian saatossa, muun muassa ymmärrystä ja yhteisyyttä luova psykososiaalinen funktio. (Mantere 2007b: 11.) Mielikuvia ja tunteita, liittyivät ne sitten menneisyyden muistoihin, nykyhetken kokemuksiin tai tulevaisuuden haaveisiin, on mahdollista tehdä näkyväksi värein ja muodoin. Taiteen avulla voi myös jakaa, ilmaista ja käsitellä sanattomia kokemuksia. (Rankanen 2007: 36, 42.)

Kuvat voidaan nähdä mielen eri puolten ja tasojen edustajina. Kuvan tuottamiseen liittykin usein mielikuvien ja fantasioiden voima. Mielikuvien muodostamisen ajatellaan olevan luovan toiminnan edellytys kuvataiteessa. Yksilön sisäistä maailmaa ja ulkoisen todellisuuden maailmaa ei kuitenkaan aseteta vastakkain, vaan mielikuvat ja taiteen kuvat toimivat välittäjänä psyyken tuottamille kuville. Kuva sellaisenaan tavoittaa useasti sellaisia mielen ja tiedostamattoman tasoja, joihin ei muulla tavoin ulotuta. (Mantere 2000: 14–15.) Onnistuneessa ilmaisussa ja kaikessa taiteellisessa toiminnassa on olennaista keskittyä sekä työstettävään materiaaliin että itseensä. Ennen kuin voi löytää omat luovat voimansa, on uskottava siihen, että itsellä on kyky ja taito tehdä jotain merkityksellistä. Parhaimmat kuvat syntyvätkin usein silloin, kun yksilö on läsnä ja vastaanottavainen luomisprosessin aikana. (Tammi 2011: 51.)

5 Toiminnallisen osan valmistelu

Tapasimme helmikuussa 2012 Kriminaalihuollon tukisäätiön kehittämisspällikkö Liisa Uusitalon, jolle kerroimme ideoitamme opinnäytetyöstämme ja alustavasta aikataulustamme. Lähetimme hänen pyynnöstään kirjallisen esittelyn meistä ja hahmotelman ajatuksistamme lähetettäväksi eteenpäin Vanajan vankilaan. Saimme nopeasti sähköpostia vankilan projektisosaalityöntekijä Erja Pietilältä, jolle lähetimme vielä lisätietoja suunnittelemamme kuvataideryhmän tavoitteista ja toiminnan punaisesta langasta. Hän kertoi vievänsä asiamme eteenpäin vankilan johtaja Kaisa Tammi-Moilaselle ja lupasi ottaa meihin yhteyttä heti, kun opinnäytetyömme toteuttamisesta Vanajan vankilassa on keskusteltu. Kun saimme luvan opinnäytetyön tekemiseen vankilalta, haimme tutkimuslupaa opinnäytetyön toteuttamiseen Vanajan vankilassa Rikosseuraamuslaitoksesta. Tutkimuslupahakemus oli vapaamuotoinen ja sisälsi tiedot mihin tarkoitukseen opinnäytetyötä tehdään, milloin se valmistuu ja mihin oppilaitokseen se tehdään sekä miten osallistujien yksityisyydensuoja huomioidaan. Kevään 2012 aikana olimme aktiivisesti yhteydessä sekä Kriminaalihuollon tukisäätiön että Vanajan vankilan yhteyshenkilöihin selvittäen muun muassa aikatauluun ja yhteistyötahojen toiveisiin liittyviä asioita. Saimme kesäkuun alussa myönteisen tutkimuslupapäätöksen, joka on liitteenä 1.

Ennen kuvataidetyöpajojen toteutusta teimme tutustumiskäynnin 18.6.2012 Vanajan vankilaan. Tutustumiskäynnille vankilaan meni toinen opinnäytetyön tekijöistä. Käynti alkoi vankilan järjestämällä tiedotustilaisuudella, joka pidettiin päivällisaikaan vankien ruokalassa. Vankilan johtaja tiedotti ensin uudesta järjestyssäännöstä, jonka jälkeen kerroimme projektisosaalityöntekijä Pietilän kanssa työpajasta. Nostimme esiin, että kuvataidetyöpajoihin osallistumalla vangeilla on mahdollisuus omalta osaltaan vaikuttaa ja kehittää vankilan toimintoja tulevaisuudessa. Ruokailutilanteessa ei ollut kovin monta vankia, mutta uskoimme kuvataidetyöpajamainosten ja vankilan henkilökunnan tavoittavan vielä lisää. Ruokailevat vangit eivät vaikuttaneet kovin innostuneilta opinnäytetyöstämme, sillä yksikään ei heti ilmoittautunut mukaan. Tämä ei tosin tullut meille yllätyksenä, sillä olimme tietoisia vankien heikosta osallistumisesta vapaaehtoiseen toimintaan pakollisista kuntoutussuunnitelman toiminnoista johtuen.

Vanajan vankila osallistui ryhmätoiminnassa tarvittavien välineiden kustannuksiin. Pietilä kertoi tutustumiskäynnillä, että vankilan osallistuminen ulkopuolisten toimijoiden kustannuksiin on harvinaista. Saimme tutustumiskäynnillä tarkemmat ohjeet materiaalilistan laatimiseen. Listan tuli sisältää tarvittavat välineet ja määrät sekä selkeät ja yksin-

kertaiset perustelut niiden hankkimiselle. Selkeät perustelut vaadittiin siksi, että vankilan johtaja pystyisi nopeasti tekemään päätökset hankinnoista. Materiaalilista oli toimitettava mahdollisimman pian, koska tutustumiskäynnistä seuraavalla viikolla oli jo ensimmäinen työpajakerta. Vankila ei antanut rajoitteita käytettäville materiaaleille ja välineille, jolloin saimme viedä työpajakerroillemme muun muassa saksia ja askarteluveitsiä sekä spray-fiksatiivia. Olimme tietoisia, että nämä voivat aiheuttaa turvallisuusriskin joutuessaan väriin käsiin. Fiksatiivi on tulenarkaa ja ärsyttävää kaasua, jolloin sen käytössä täytyy noudattaa erityistä varovaisuutta. Vaikka saimme osan välineistä Vanaajan vankilalta, toimimme suurimman osan välineistä ja materiaaleista itse.

Tutustumiskäynnillä katsoimme yhdessä projektisosaalityöntekijän kanssa lähettämämme mainoksen kuvataidetyöpajoista, joka vaati jonkin verran muutoksia. Vaikka olimme mielestämme tehneet tiiviin, selkeän ja informatiivisen mainoksen, vaati se Pietilän mielestä vielä yksinkertaistamista. Hänen mukaansa oppimis- ja ymmärtämisvaikeudet eivät ole harvinaisia naisvankien parissa, jolloin oleellista oli kertoa mitä, milloin ja miten kauan tehdään. Tiedot opinnäytetyöstä, sosionomikoulutuksesta ja oppilaitoksesta oli hänen mielestä hyvä jättää pois, koska kaikki vangit eivät niistä välttämättä tiedä ja vain oleellinen informaatio olisi välttämätöntä.

Tapaamisen tarkoituksena oli myös tutustua vankilan tiloihin ja siellä jo oleviin tarvikkeisiin sekä valita sopiva tila kuvataidetyöpajojamme ajatellen. Valitsimme opetuskeittinä toimivan tilan vesipisteiden, valon ja tilan vuoksi kellarissa sijaitseva kerhotilan sijaan. Muokkasimme ja lähetimme kuvataidetyöpajojemme materiaalilistan sekä mainoksen (liite 2) heti tutustumiskäynnin jälkeen. Vaikka mainos oli muokattu ohjeiden mukaan, oli Pietilä vielä muokannut mainoksen värejä mahdollisimman huomiota herättäväksi.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä ideoiden ja tavoitteiden on tärkeää olla paitsi tiedostettuja, myös harkittuja ja perusteltuja (Vilka – Airaksinen 2003: 26). Ennen työpajojen alkua teimme alustavan suunnitelman työpajojen mahdollisista aiheista. Vuosien kokemuksen perusteella tiedämme, että kuvataidetyöskentely vie aikaa eikä koskaan voi tietää, milloin jokin tehtävä vie mukanaan. Tästä syystä päätimme kulloisenkin käsiteltävän aiheen ennen jokaista työpajakertaa. Näin meidän oli mahdollista käyttää enemmän aikaa sellaisiin tehtäviin, joihin osallistujat syventyvät. Työpajoissa suunnittelimme käyttävämme kuvallisia menetelmiä, maalausta ja piirtämistä sekä sekatekniikoita, yksilötyönä ja ryhmässä.

Olimme ennen työpajojen alkamista ajatelleet, että työpajojen aloitus ja lopetus voisivat olla jokaisella kerralla samanlaiset. Halusimme kuitenkin ottaa osallistujien mielipiteet tässä asiassa huomioon, minkä takia emme tehneet päätöstä toimintakertojen aloituksesta ja lopetuksesta. Ensimmäisen kerran aloituksen suunnittelimme luonnollisesti etukäteen, jolloin päätimme kahvittelun lomassa tiedottaa työpajaan liittyvistä asioista ja keskustella yhteisistä säännöistä. Projektisosaalityöntekijä kertoi yhden säännön, jota meidän tuli ehdottomasti noudattaa työpajojemme aikana: vangeilta ei saa ottaa eikä heille saa antaa mitään ilman henkilökunnan tarkastusta. Mietimme ennen vankilaan menoa muutamia sääntöjä, jotka vankila ympäristönä asettaa ja jotka kuvataide-työpajan toimivuuden kannalta olisivat tärkeitä huomioida. Miettimämme säännöt olivat samansuuntaisia kuin mitä ensimmäisellä työpajakerralla sovimme naisvankien kanssa. Vaikka sosiokulttuuriseen innostamiseen säännöt eivät sisälly, vankilaympäristö ja turvallisuuden tunne niitä vaativat. Yhteisten pelisääntöjen laatiminen voidaan nähdä myös hyödyntävän osallistujien voimavaroja, sillä sen kautta pystymme säätelemään omaa käyttäytymistämme vuorovaikutuksessa muiden kanssa (Pietiläinen – Tervasmäki – Tuunanen – Wilen 1996: 8). Lisäksi ajattelimme, että jos naisvangit saavat itse vaikuttaa sääntöjen laatimiseen, on heidän myös helpompi sitoutua niihin ja sitä kautta työpajatyöskentelyyn. Tämä toimi myös osoituksena naisvangeille, että olemme kiinnostuneita heidän mielipiteistään ja haluamme ottaa ne huomioon.

6 Kuvataidepajatyöskentely ja opas kuvataidemenetelmien käyttöön

Opinnäytetyömme toiminnallisen osan tarkoituksena oli suunnitella ja toteuttaa kuvataidetyöpajoja Vanajan vankilan naisvangeille ja luoda sen pohjalta opas sosiaalialan ammattilaisten hyödynnettäväksi. Tässä luvussa kuvaamme ensin ohjaamamme kuvataidetyöpajat, jonka jälkeen esittelemme laatimaamme opasta.

6.1 Kuvataidepajatyöskentely

Tässä alaluvussa käymme läpi ohjaamiamme kuvataidetyöpajoja, joiden tarkoituksena oli antaa naisvangeille mahdollisuuksia osallistumiseen. Kuvataidetyöskentelyn lähtökohtana oli kunkin vangin sisäinen maailma ja jokaisen työpajakerran tavoitteena oli harjoitusten avulla saattaa vangit pohtimaan itseään, tilannettaan ja voimavarojaan. Harjoitukset suunnittelimme voimaantumisen teorian pohjalta. Tunne toivosta tarvitaan, jotta syrjäytyneen yksilön eheytyminen voisi päästä alulle (Granfelt 2011: 223). Ensimmäisen työpajan teemaksi valitsimme itsensä esittelyn ja pohdinnan ”kuka minä olen?”, jota jatkoimme myös seuraavalla kerralla. Kahdessa viimeisessä työpajassa käsitelimme elämäntarinaa. Muita mahdollisia teemoja ryhmäkertoihin olivat vapautuminen, toiveet ja unelmat.

6.1.1 Ensimmäinen kuvataidetyöpaja

Tavoitteemme ensimmäiselle työpajalle olivat tarjottujen välineiden kokeilu oman kiinnostuksen mukaan sekä sääntöjen luominen yhdessä naisvankien kanssa. Oleellista oli myös kuvataidetyöskentelyn alullepano ja hyvän ilmapiirin luominen. Ensimmäiselle toimintakerrallemme osallistui neljä naisvankia. Viikko mainoksen lähettämisestä oli projektisosiaalityöntekijä Pietilälle ilmoittautunut kaksi osallistujaa, mutta ensimmäisenä työpajapäivänä ilmoittautuneita oli jo seitsemän. Koska ilmoittautuminen oli ollut niin vaihtelevaa, päätimme muuttaa ryhmämme suljetusta avoimeksi. Näin mahdollistimme myös niiden osallistumisen, jotka eivät ensimmäiselle kerralle päässeet. Meille tuli yllätyksenä tieto siitä, että vangit eivät välttämättä suorita tuomiotaan Vanajalla kuin lyhyen aikaa. Halusimme avoimella ryhmällä mahdollistaa myös niiden osallistumisen, jotka eivät pääse kaikille kerroille.

Aloitimme ensimmäisen kerran kahvitelulla sekä itsemme ja opinnäytetyön esittelyllä. Tämän jälkeen kokosimme yhdessä naisvankien kanssa säännöt työpajoille. Pienen rohkaisun ja kannustuksen jälkeen osallistujat ehdottivat yhteisiä sääntöjä, jotka olivat samansuuntaisia kuin mitä olimme valmiiksi miettineet, mikäli osallistujat eivät sääntöjä ehdota. Lopulta ryhmän säännöiksi muodostuivat seuraavat:

- Jokainen työpaja aloitetaan kahvitelulla.
- ”Hyvä henki”: kannustetaan, arvostetaan ja nautitaan yhdessäolosta.
- Annetaan jokaiselle osallistujalle työskentelyrauha.
- Tauko pidetään noin puolessa välissä kertaa.
- Käytettäviä välineitä ei viedä pois työpajan tiloista.
- Välineet palautetaan paikoilleen sivupöydille.
- Iloitaan sekä omista että muiden osallistujien tuotoksista.

Sääntöjen laatimisen jälkeen esittelimme tuomamme ja vankilasta saamamme välineet sekä materiaalit, joita oli laidasta laitaan eri piirtovälineistä erilaisiin vesiväreihin ja niihin soveltuviin papereihin. Näytimme myös konkreettisesti paperilla, millaista jälkeä milläkin välineellä saa aikaan. Aloitimme varsinaisen ohjelman lämmittelyharjoituksella. Erilaiset tutustumis- ja lämmittelyharjoitukset ovat yleensä leikkimielisiä harjoitteita, joiden tarkoituksena on muun muassa rentouttaa tunnelmaa (ks. esim. Aalto 2000: 180). Lämmittelyharjoitukseksi valitsimme harjoituksen nimeltä Maailman rumin työ, jonka tavoitteena on päästä irti mahdollisista kuvan tuottamiseen liittyvistä jännitteistä ja epäröinneistä. Tarkoituksena oli myös, että vangit pääsevät kokeilemaan haluamiinsa välineitä, koska emme tienneet, millaiset lähtökohdat heillä oli kuvataidetyöskentelyyn. Huomasimme, että lämmittelyharjoitus toimi toivotulla tavalla saaden aikaan vapautuneemman tunnelman sekä osallistujien että meidän näkökulmasta eikä naurua tehtävän aikana puuttunut. Kaikki osallistujat käyttivät hiiltä tai lyijykynää. Tämän takia töiden valmistumisen jälkeen toinen opinnäytetyön tekijöistä kävi ulkona suihkuttamassa töihin fiksatiivia, joka kiinnittää lyijyn ja hiilen paperiin. Toinen opinnäytetyön tekijä jäi opetuskeittiöön ohjaamaan ja huolehtimaan, ettei tilasta viedä mitään eikä sinne tule ulkopuolisia. Tämän jälkeen kokoontuimme yhdessä pöydän ympärille katselemaan kuvia, jolloin oli myös mahdollista kommentoida omaa tai toisen työtä.

Lämmittelyharjoituksen jälkeen pääsimme ensimmäisen työpajamme varsinaiseen harjoitukseen. Avovankila on myös laitos, vaikka se on suljettua vapaampi ympäristö. Siellä on päiväruutiinit, säännöt ja vartijat. Laitoksena vankila vähentää aloitekykyä sekä

murentaa yksilöllisyyttä. Joutuminen vankilaan vaikuttaa itsetuntoon ja identiteettiin. (Haapasalo 2008: 239–240.) Identiteetti kietoutuu läheisesti myös minuuden käsitteeseen (Saastamoinen 2006: 172). Tämän takia halusimme herätellä vankeja pohtimaan kuvataidetyöskentelyn kautta kysymyksiä: keitä he ovat ja miksi he ovat arvokkaita. Ohjeistimme osallistujat pohtimaan omaa minäänsä kolmen kysymyksen avulla: millainen minä olen, mihin minä kuulun ja miksi olen tärkeä. Pyysimme heitä aluksi luonnostelevaan ja tämän jälkeen aloittamaan varsinaisen työn työstämisen.

Ensimmäisen varsinaisen harjoituksen pohjasimme minäkäsitykseen. Minäkäsityksellä on merkitystä voimaantumisprosessissa, koska käsitys itsestä on yhteydessä siihen, millaisia odotuksia on tulevaisuutta kohtaan ja miten itse arvioi omat voimavaransa verrattuna niihin odotuksiin. Minässä voidaan nähdä olevan kolme osaa: identiteetti, minäkuva ja itsetunto. Identiteettiä voi luonnehtia kysymyksillä kuka minä olen ja mihin kuulun. Samalla tapaa minäkuvaa voi pohtia kysymällä millainen minä olen. Pyrittäessä edistämään mahdollisuuksia toisen ihmisen itsestä lähtevään voimaantumiseen, on tiedettävä, millainen minäkuva hänellä on. Minäkuvan ja itsetuntemuksen rakentuminen on yhteydessä voimaantumiseen. Voimaantunut ihminen on löytänyt omat voimavaransa, joihin myös itsetunto lukeutuu. Identiteetin vahvistuminen on yhteydessä voimaantumiseen. (Siitonen 1999: 130–131.)

Saimme työskentelyn hyvään alkuun, mutta päätimme kuitenkin antaa aiheelle sen vaatimaa aikaa ja jatkaa minän pohtimista myös seuraavalla työpajakerralla. Lopetimme osallistujien toiveesta hieman aiemmin, jotta he kerkeävät vielä saunomaan. Työpajan päätteeksi jaoimme osallistujille palautelomakkeet (ks. liite 3), joiden avulla meidän oli mahdollista saada välitöntä palautetta työpajasta.

6.1.2 Toinen kuvataidetyöpaja

Tavoitteemme toiselle työpajakerralle olivat rauhallisen työskentelytilan luominen ja tekniikoiden kokeilun mahdollistaminen. Toisen työpajamme tarkoituksena oli jatkaa edellisellä kerralla aloitettua työskentelyä ja syventyä tarkemmin pohtimaan omaa minuuttaan. Koska olimme päättäneet työpajojemme olevan avoimia kaikille, meidän piti varautua myös uusiin osallistujiin. Toiselle kerralle osallistui neljä naisvankia, joista yksi ei ollut osallistunut ensimmäiseen työpajaamme. Kerroimme uudelle osallistujalle työpajojemme säännöt ja esittelimme tarjoamamme välineet, jonka jälkeen kertosimme

ensimmäisen työpajan tehtävänannon kaikille. Yksi ensimmäisellä kerralla ollut naisvanki tuli ilmoittamaan, ettei hän osallistu tälle työpajalle huonon voinnin takia. Olimme tästä positiivisesti yllättyneitä, sillä emme olleet vaatineet osallistujilta ilmoitusta poisoloista. Aloitimme työpajan edellisen kerran tapaan juomalla kahvit ja vaihtamalla kuulumisia osallistujien kanssa.

Kahvittelun aikana näytimme eri tekniikoilla tehtyjä töitä toisen opinnäytetyön tekijän portfolioista ja kerroimme, että Minän kolme tasoa -työn jälkeen on mahdollista saada ohjeita eri välineiden ja tekniikoiden kokeiluun ilman annettua aihetta. Samasta portfolioista näytimme myös esimerkin luonnostelusta, jossa on useampi eri vaihe. Meistä tuntui, ettei luonnostelu käsitteenä avautunut kaikille ensimmäisen kerran ohjeistuksista huolimatta. Ennen työskentelyn aloitusta olimme katsoneet valmiiksi esimerkkejä taiteilijoiden omakuvista ja eri tekniikoilla ja tyyliä tehdyistä töistä, joita näytimme osallistujille kahvin aikana. Tämän avulla havainnollistimme, millaista jälkeä milläkin välineellä on mahdollista saada aikaan. Halusimme myös tuoda esiin, miten eri tavoin jopa sama ihminen voi kuvata itsensä. Tiedämme kokemuksesta, että realististen kuvien tekeminen on vaikeaa. Tästä syystä toimme esiin eri tyyliä kuvata itsensä, jotta paineita realismiin ei synny. Näytimme kuvat Töyssyn, Vartiaisen ja Viitasen (2003) teoksesta *Kuvataide - Visuaalisen kulttuurin käsikirja*. Näyttämämme kuvat ovat taulukossa 1. Kaikki esittelemämme sivut sekä kirjasta että portfolioista merkitsimme lapuilla, joihin kirjoitimme mitä sivulta löytyy ja kerroimme kirjojen olevan vapaasti katseltavissa työpajojen aikana.

Mahdollisia tekniikoita olisivat olleet vesiväreillä tehtävät Märkä täplä ja Sanomalehtikuviointi sekä vesivärejä ja vahaliituja käyttämällä tehtävä tekniikka. Edellä mainitussa tekniikassa veteen liukenemattomalla liidulla tehdään kuvioita, joiden päälle maalataan vesiväreillä liitukuvioiden jäädessä näkyviin. Sanomalehtikuvioinnissa sanomalehdestä leikataan yksinkertaisia kuvioita, jotka kastellaan ja laitetaan paperin päälle. Leikkeiden asetelun jälkeen laveerataan vesivärillä päälle, jonka jälkeen annetaan kuivua ja poistetaan leikkeet. Laveerauksessa paperi kastellaan siveltimellä hellävaraisesti. Tämän jälkeen kasteltuun pintaan sivellään siveltimellä haluttuja värejä vesivärinapeista. Laveerausta hyödynsimme myös seuraavissa työpajoissamme. Märkä täplä -tekniikassa tehdään kuvio paperille vedellä, niin että vesikuvioon muodostuu pintajännite. Tämän jälkeen laitetaan vesiväripisara vedellä tehtyyn kuvioon ja paperia käännettäen niin, että väri levittyy kuvion alueelle. Sekä Sanomalehtikuvioinnissa että Märkä täplä -tekniikassa paperi voi olla joko valkoinen tai värillinen. Se voi myös olla laveerattu etu-

käteen vesiväreillä. Edellä mainittuja tekniikoita voi myös toistaa useamman kerran samalle paperille.

Taulukko 1. Havainnollistavat kuvat.

Taiteilija	Teos (vuosi)	Sivu	Tarkoitus
Vincent van Gogh	Tutkielma omakuvaksi (1886-87)	12	Omakuvan havainnollistaminen
Vincent van Gogh	Olkihattuinen omakuva (1887)	12	Omakuvan havainnollistaminen
Vincent van Gogh	Omakuva (1888)	12	Omakuvan havainnollistaminen
Vincent van Gogh	Omakuva korva sidottuna ja piipun kanssa (1889)	13	Omakuvan havainnollistaminen
Vincent van Gogh	Omakuva paletti kädessä (1889)	13	Omakuvan havainnollistaminen
Vincent van Gogh	Viimeinen omakuva (1889)	13	Omakuvan havainnollistaminen
Frida Kahlo	Omakuva apinan kanssa (1938)	69	Omakuvan havainnollistaminen
Helene Schjerfbeck	Omakuva (1885)	125	Omakuvan havainnollistaminen
Helene Schjerfbeck	Omakuva (1944)	125	Omakuvan havainnollistaminen
Henri Rousseau	Omakuva (1980)	135	Omakuvan havainnollistaminen
Mark Rothko	Nimetön (1951-55)	138	Eri tyylien havainnollistaminen
Pablo Picasso	Guernica (1937)	209	Eri tyylien havainnollistaminen

Olimme asetelleet saamamme palautteen mukaisesti pöydät erilleen siten, että jokaisella osallistujalla olisi työrauha ja tilassa pystyisi olemaan mahdollisimman rauhas-
sa toisten katseilta. Tästä huolimatta osallistujat istuivat kahden pöydän ääressä. Tila oli hiljainen vaikka välillä keskustelimme yhdessä. Annoimme myös tarvittaessa neuvoja ja vinkkejä välineiden käyttöön. Ensimmäisestä kerrasta poiketen kuvasimme toisella kerralla osallistujien työskentelyä ja valmiita töitä. Kuvat otettiin niin, ettei osallistujia pysty tunnistamaan esimerkiksi vaatteista ja valmiita töitä kuvattiin ennen kuin tekijä laittoi niihin nimensä.

Osallistujien työt valmistuivat hieman eri aikaan. Huomion arvoista mielestämme oli, että kolme neljästä kuvitti Minän kolme tasoa -työn symboleita käyttämällä. Tämä saattoi johtua ohjeistuksesta, ettei tarvitse tehdä näköiskuvaa jos ei halua. Kukaan ei kuitenkaan työn valmistumisen jälkeen kokeillut työpajakerran alussa tarjottuja eri tekniikoita. Töiden valmistuttua annoimme osallistujille kolme vaihtoehtoa, miten edetään ja he saivat valita niistä mieleisensä. Vaihtoehtoina oli, ettei valmistuneita töitä esitellä, jokainen kertoo työstään tai jokainen, joka haluaa saa kertoa työstään. Pidimme alusta alkaen erittäin tärkeänä vapaaehtoisuutta niin työpajoihin osallistumisen, työpajoissa tehtävien harjoitteiden tekemisen kuin työpajoissa syntyneiden töiden jakamisenkin suhteen. Kuvallisessa työskentelyssä syntyneiden töiden jakamiseen voi rohkaista, mutta siihen ei voi pakottaa ja töistä tulee voida olla mahdollisuus kertoa ohjaajalle myös kahden kesken (Vilén – Leppämäki – Ekström 2008: 304). Töiden jakaminen kuvataidetyöpajoissamme tarkoitti työskentelyyn ja töihin liittyvien ajatusten kertomista toisille paikallaolijoille. Painotimme vielä, että työpajoissa puhutut asiat ovat luottamuksellisia ja jäävät näin ollen ainoastaan meidän ja työpajan osallistujien välisiksi. Selvää päätöstä ei sanottu ääneen, mutta muutama jakoi työnsä muiden kanssa ja niistä keskusteltiin. Työpajan päätteeksi jaoinme jälleen jokaiselle osallistujalle palautelomakkeen.

6.1.3 Kolmas kuvataidetyöpaja

Kolmannen kerran tavoitteina olivat uuden työn aloittaminen ja valinnanvapauden lisääminen kuvallisessa työskentelyssä. Kolmannelle kerralle osallistui vain yksi vanki. Aloitimme kerran juomalla kahvit ja kerroimme tulevan työpajan sisällöstä. Työskentelyn aloitimme lämmittelyharjoituksella, josta uskoimme olevan hyötyä myös työpajan varsinaisen työn tekemisessä. Lämmittelyharjoituksena teimme laveerausmenetelmää käyttäen väripalkkeja, jotka kuvaavat tunteita nyt ja menneisyydessä esimerkiksi vuorokauden sisällä (ks. Gladding – Newsome 2010: 287–299). Kun lämmittelytyöt saatiin valmiiksi, siinä esiintyvät tunteet ja niihin liittyvät asiat jaettiin osallistujan ja opinnäytetyön tekijöiden kesken. Harjoituksen tavoitteena on auttaa tunteiden tiedostamisessa (Gladding – Newsome 2010: 290).

Pohjasimme myös työpajamme varsinaisen tehtävän Gladdingin ja Newsomen artikkeliin. Elämänpolun avulla voidaan auttaa ihmisiä merkittävien elämänvaiheiden tarkastelussa ja tulevaisuuden ennakoimisessa. Niihin pystyy myös laittamaan samanaikaisesti tarkastelun kohteeksi menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden. (Gladding – New-

some 2010: 290–291.) Ohjeistimme tehtävän siten, että paperille olisi tarkoitus tehdä kollaasitekniikalla merkitykselliset hetket menneestä ja nykyisyydestä sekä pohtia siihen myös toiveet tai unelmat tulevaisuudesta. Kollaasitekniikassa yhdistellään piirtämistä, maalausta ja esineiden sekä paperileikkeiden kiinnittämistä samaan pohjaan. Kertaa varten olimme tuoneet aiempien välineiden lisäksi esimerkiksi erilaisia kiiltokuvia, paperileikkeitä, sanomalehtiä, koristekiviä ja kankaita.

Työpaja oli ilmapiiriltään ja työskentelyltään erilainen, kun paikalla oli vain yksi osallistuja. Koimme ilmapiirin olleen luottamuksellisempi, sillä osallistuja jakoi henkilökohtaisia asioitaan meille. Osallistuja kertoi työskentelyn aikana muun muassa toiveitaan ja unelmiaan tulevaisuudesta. Hän vaikutti innostuneelta tehtävästä ja ihasteli kaikkia tuomiamme materiaaleja. Tehtävänannon jälkeen osallistuja keräsi materiaaleja kollaasia varten ja laveerasi pohjan, johon aikoi valitsemansa materiaalit kiinnittää. Poikkeuksena muihin työpajoihin suosittelimme ottamaan ison paperin, jotta osallistuja pystyisi mahdollistamaan elämänsä vaiheet helpommin. Myös tämän työpajakerran päätteeksi annoimme osallistujalle palautelomakkeen. Sanoimme osallistujalle, että toivoisimme kuitenkin rehellistä palautetta kehittämisen tueksi, vaikka tiesimme kuka palautteen antaa.

6.1.4 Neljäs kuvataidetyöpaja

Neljännän kuvataidetyöpajan tavoitteena oli kuvataidetyöskentelyn päättäminen. Neljäs kuvataidetyöpaja toteutettiin yhden opinnäytetyön tekijän ohjaamana. Kuvataidetyöpajan alussa paikalla ei ollut yhtään osallistujaa, mutta noin kymmenen minuutin kuluttua paikalle kiiruhti yksi osallistuja. Hän oli ainoana osallistujana työpajassa myös edellisellä kerralla ja oli ollut aktiivisesti mukana koko kuvataidetyöskentelyn ajan. Aloitimme työpajatuokion juomalla rauhassa kahvit ja vaihtamalla kuulumiset. Työpajakerran tarkoituksena oli saada valmiiksi Elämänpolku-aiheinen kollaasikuva, jonka tekemistä aloitettiin jo edellisellä kerralla.

Osallistuja kertoi, että oli miettinyt teostaan vielä nukkumaan mennessäänkin ja mielessään jo pohtinut erilaisia sommitteluvaihtoehtoja ja toteutustekniikoita ideoilleen. Tämä oli mieluisaa kuulla; työpajoilla on selkeästi ollut osallistujaan positiivinen vaikutus, sillä hän oli työstänyt työpajoilla käsiteltyä menneen, nykyisyyden ja tulevaisuuden teemaa työpajan ulkopuolellakin. Elämäntarinallinen työskentely antaakin tilaisuuden muutokseen työstämällä omia emotionaalisia kokemuksia (Vesänen-Laukkanen – Mar-

tin 2002: 17). Niin työskentelyn kuin koko kuvataidetyöpajan aikana osallistuja kertoi spontaanisti henkilökohtaisia asioitaan. Uskomme tämän johtuvan siitä, että työskentely-ympäristö oli rauhallinen ja ilmapiiri luottamuksellinen.

Neljännän kuvataidetyöpajan aikana osallistuja ilmaisi tyytyväisyytensä ohjaamiimme työpajoihin. Hänen mukaansa työpajat olivat olleet tunnelmaltaan miellyttäviä ja tuoneet kaivattua vaihtelua vankilan normaaliin päivärytmiin. Hänen mielestään erityisesti tällä kerralla ilmapiiri oli ollut mukava ja luottamuksellinen. Hän piti tärkeänä sitä, että sai häiriöttä jutella ja miettiä omaa elämäänsä. Työpajan loppupuolella osallistuja kertoi valmiista kollaasistaan, joka oli hänen kertomansa mukaan hienempi kuin mitä hän oli ajatellut. Hän kertoi elämäntarinallisen työskentelyn nostaneen esiin paljon hyviä muistoja ja tunteita pintaan. Myös tämän työpajakerran jälkeen osallistuja täytti palautelomakkeen. Aiemmillä kerroilla osallistujat veivät palautelomakkeet sivupöydälle, mutta tällä kerralla osallistuja ojensi lomakkeen suoraan opinnäytetyön tekijälle ja ilmaisi kiitoksensa koko kuvataidetyöskentelystä.

6.2 Opas kuvataidemenetelmien käyttöön

Tuotoksena tekemämme oppaan tavoitteena on palvella kohderyhmää sekä olla mahdollisimman selkeä ja informatiivinen. Laitimamme opas Ääni yhteiskunnan ulkopuolisille – Opas kuvataidemenetelmien käyttöön tullaan julkaisemaan Kriminaalihuollon tukisäätiön ylläpitämällä Portti vapauteen -sivustolla. Oppaamme on liitteenä 4.

Opas alkaa esipuheella, jossa kerromme mistä oppaassamme on kyse. Opas sisältää työpajoissamme noudatetut periaatteet ja tarjoamamme välineet. Tämän jälkeen olemme koonneet oppaaseen työpajojen tehtävät kronologisessa järjestyksessä ja tehneet kuvalliset ohjeet tarjottuihin tekniikoihin. Olemme käyttäneet tehtäviä suunnitelluissamme lähdemateriaalia ja liittäneet lyhyen luettelon käyttämästämme kirjallisuudesta oppaan loppuun. Oppaamme kohderyhmä on sosiaalialan ammattilaiset, jotka voivat käyttää kuvallisia menetelmiä asiakastyössä. Oppaan olemme pyrkineet toteuttamaan kohderyhmää parhaiten palvelevalla tavalla. Tuotimme oppaan sisällön siten, että kuka tahansa aiheeseen perehtymätön pystyisi ohjaamaan samankaltaiset työpajat. Tämän takia olemme esimerkiksi työpajojen periaatteisiin kirjoittaneet, mitä asioita omista töistä puhuttaessa voidaan kertoa. Kuvataidetyöpajojen tehtäviin olemme kirjoittaneet jokaisen tehtävän kohdalle sen tavoitteen ja ohjeistuksen. Tekniikoiden kohdalla olemme kertoneet ja kuvanneet jokaisen suoritettavan vaiheen.

Ennen oppaan taittoa kirjoitimme oppaaseen tulevat tekstit ja muokkasimme oppaaseen tulevat kuvat siten, ettei niissä näy tunnistetietoja. Teimme oppaasta raakaversion käyttäen tekstinkäsittelyohjelmaa, jonka jälkeen opas taitettiin yhdessä media-assistentti Tuija Laurikaisen kanssa Adoben InDesign -ohjelmalla. Oppaamme taitto on tehty siten, että se erottuisi muista oppaista, olisi yksilöllinen ja persoonallisen näköinen. Teimme oppaasta huomiota herättävän ja persoonallisen liittämällä siihen kuvia sekä vankien töistä että työskentelystä. Olemme pyrkineet erottamaan sen muista oppaista myös väri- ja fonttivalinnoilla. Käytämme oppaassa harmaata taustaväriä, jotta se erottuisi mustavalkoisten oppaiden joukosta. Valitsimme harmaan, sillä mielestämme kuvat erottuvat ja sopivat parhaiten sitä vasten. Oppaan yksityiskohtiin olemme käyttäneet oranssia. Yksilöllisyyden takia halusimme käyttää hieman koukeroista fonttia, vaikka useat Portti vapauteen -sivuston oppaat ja käsikirjat on kirjoitettu selkeällä fontilla. Koemme kuitenkin, ettei valitsemamme fontti vaikeuta lukemista. Taiton jälkeen muutimme oppaan pdf-tiedostoksi, jolloin se on helposti jaettavissa sähköisesti ilman kustannuksia.

Opas on tehty yhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa. Oppaan ulkoasuun heillä ei ollut ohjeita, mutta Kriminaalihuollon tukisäätiön viestintäkoordinaattori toimitti tuottamamme sisällön kieliasun. Olimme sopineet, että yhteistyökumppanin maininta esipuheessa riittää. Tämän takia oppaasta ei löydy heidän logoaan. Pietilän (2012) mukaan voimme halutessamme mainita oppaassamme Vanajan vankilan, mutta teemme sen ensisijaisesti omiin nimiimme. Sekä viestintäkoordinaattori että kehittämisspäällikkö saivat oppaan taittamattoman version kommentointia varten. Heidän mielestään oppaamme sisältö on hyvä ja sopii Portti vapauteen -sivustolle.

7 Arviointi

Arvioinnilla voidaan selvittää vastataanko asiakkaiden tarpeisiin ja se on myös keino palveluiden parantamisessa. Korkeatasoisessa arvioinnissa kuullaan kaikkia osallisia ja pohditaan, saavutettiinkö tavoitteet ja mitkä ovat niiden vaikutukset. (ks. esim. Robson 2001: 27, 32, 75.) Tässä luvussa arvioimme ohjaamiamme kuvataidetyöpajoja suhteessa asettamiimme tavoitteisiin ja teoreettisiin lähtökohtiin. Itsearviointiin lisäksi olemme pyytäneet palautetta eri tahoilta, josta kerromme kahdessa seuraavassa alaluvussa.

7.1 Palautelomakkeet osana arviointia

Pyysimme palautetta kuvataidetyöpajoihin osallistuneilta naisvangeilta, jotta toiminta vastaisi heidän tarpeitaan ja sitä voitaisiin kehittää oikeaan suuntaan. Palaute toimi samalla kertojen arviointina. Näin halusimme antaa heille mahdollisuuden näkemystensä esille tuomiseen. (ks. esim. Asiakasnäkökulma arvioinnissa n.d.) Palautelomakkeen hyviä puolia on, että sillä saa nopeasti tietoa ja voi vastata anonyymisti. Palautelomakkeen huono puoli on esimerkiksi, ettei lomakkeen tekijä voi tietää miten vastaaja ymmärtää kysymykset. (ks. Kyselylomake n.d.) Osallistujat täyttivät palautelomakkeet jokaisen kerran jälkeen ja veivät ne sivupöydälle nimettöminä opinnäytetyön tekijöiden pakatessa välineitä. Näin emme nähneet, kuka kirjoitti mitään.

Max Peberdy on kehittänyt kolme yleispätevää kysymystä, joita voidaan käyttää asiakaspalautelomakkeissa. Kysymykset ovat: teimmekö mitä lupasimme, saimmeko aikaan muutosta, teimmekö oikeita asioita. Näihin peruskysymyksiin voi lisätä vielä teimmekö asiat oikein. (Neljän kysymyksen asiakasarviointilomake n.d.) Näitä kysymyksiä muokkasimme sopimaan omaan palautelomakkeeseemme. Palautelomake sisälsi strukturoidun kysymyksen ”mitä mieltä olit kaiken kaikkiaan ryhmäkerrasta?”, jolloin siihen vastattiin valitsemalla valmiista vastausvaihtoehdoista lähimpänä omaa kokemusta oleva. Vastausvaihtoehdot olivat huono, välttävä, hyvä ja erinomainen sekä niihin liitetyt naamakuviot. Palautelomake sisälsi myös kolme avointa kysymystä. Kysymykset olivat ”mikä kerrassa oli hyvää?”, ”mikä kerrassa oli huonoa?” ja ”mitä kehitettävää/parannusehdotuksia on?”. Palautelomakkeen kysymyksistä teimme selkeitä ja ytimekkäitä sekä käytimme yksinkertaisia ilmauksia, koska tiesimme oppimis- ja ymmärtämisvaikeuksien olevan vangeilla yleisiä.

Ensimmäisellä työpajalla osallistujia oli neljä, joista kolme piti kertaa hyvänä ja yksi jätti vastaamatta. Kahden osallistujan mukaan kerrassa oli hyvää se, että sai piirtää ja tutustua meihin. Hyvinä asioina ensimmäisestä kerrasta nousivat esiin vapaamuotoisuus, välineiden esittely, vankilan normaalista arjesta poikkeaminen, uusiin asioihin tutustuminen ja tarpeeksi pieni ryhmä. Osallistujista kolme kirjoitti, ettei kerrassa ollut mitään huonoa. Yksi toi kerran huonona asiana esiin sen, että olisi toivonut itsenäisempää työskentelyä. Hän tarkensi tätä kirjoittamalla ”ei vilkuilla vieraisiin pöytiin”. Tällä työpajakerralla kaikki pöydät olivat yhdistetty isoksi pöydäksi. Parannusehdotuksiin kolme osallistujaa totesi, että kaikki on ”OK” ja yksi toivoi sellaista kertaa, jolloin saisi piirtää mitä haluaa. Huomioimme tämän antamalla toisella työpajakerralla mahdollisuuden tehdä kuvia haluamistaan aiheista tarjoamiamme tekniikoita hyödyntäen.

Toisessa työpajakerrassa oli neljä osallistujaa, joista kolme piti kertaa hyvänä ja yksi välttävänä. Kaksi osallistujaa ei vastannut mitään palautelomakkeen kohtaan ”Mikä kerrassa oli huonoa?” ja kaksi oli kirjoittanut ”ei mikään”. Jokainen kertaan osallistunut vastasi lomakkeemme kehitys- ja parannusehdotus -kohtaan. Yhdessä vastauksessa mainittiin kaiken olevan ”ihan ok” ja yhdessä ei esitetty minkäänlaisia ehdotuksia. Kahdessa palautteessa oli konkreettisia parannusehdotuksia. Nämä olivat toiveet öljyväri- ja hiilimaalauksen opettamisesta sekä neuvojen ja vinkkien saaminen toisinaan. Osallistajat nostivat kerran hyviksi asioiksi yhdessäolon ryhmän kanssa, rauhallisen ilmapiirin ja sen, että saa keskittyä vain itseensä ja ajatuksiinsa. Tämä näyttäytyy muun muassa tässä palautteessa: ”Ihanan mukava rauhallinen ilmapiiri. Aina ei tarvitse olla suunapäänä. Joskus on hyvä käpertyä vain omiin oloihinsa (ehkä sen tarve korostuu vankilassa)”. Palautteista selkeni, ettei musiikkia tarvitse laittaa taustalle, koska hiljaisuus koettiin hyvänä asiana. Ensimmäisen kerran tavoin yksi osallistujista nosti piirtämisen kerran hyväksi puoleksi.

Kahdella viimeisellä kerralla osallistujia oli vain yksi. Kolmannen työpajakerran osallistuja arvioi hyväksi. Parannusehdotuksia ei tullut esiin, mutta huonona asiana osallistuja koki ajan loppuneen kesken. Kommentin jälkeen oli sulkuihin lisätty ”Heh!”, jonka ymmärsimme kevennykseksi. Kerran hyviä puolia oli laveerauksen keveys, ”näpräys” ja askartelusta oli kirjoitettu sen olevan muuten vain mukavaa. Neljännen työpajakerran palautteessa vastausvaihto ”erinomainen” oli ympyröity sydämellä. Kerran ilmapiiriä keuhuttiin avoimeksi ja leppoisaksi. Osallistuja tosin olisi kaivannut enemmän aikaa työn tekemiseen ja aiheen kypsyttelyyn. Hän on nostanut tässä yhteydessä esiin, että aika

on kuitenkin hänen kohdallaan rajallinen vapautumisen takia. Palautelomakkeen loppuun hän oli toivottanut hyvää kesää sekä "onnea päättötyössä ja elämässä!".

7.2 Ulkopuolisten antama palaute

Opinnäytetyömme arvioinnin tueksi haastattelimme 3.7.2012 Vilma Metteriä ja Katriina Haikalaa. Metteri ja Haikala muodostavat Tärähtäneet Ämmät -nimisen kaksikon, joka on työskennellyt erilaisissa projekteissa sosiaalisen ja yhteisöllisen taiteen kentällä. Kaksikko on kiinnostunut kulttuurisista normeista ja sukupuolesta, mutta myös yhteiskunnallisista ja sosiaalisista teemoista. Viime aikoina Metteri ja Haikala ovat näkyneet otsikoissa muun muassa Cultural Dresscode -yhteisötaideprojektin tiimoilta. Helsingin Amos Andersonin taidemuseossa esillä olevan projektissa tarkastelun kohteena ovat myös tämän päivän Helsingissä näkyvät luokat ja tyylit.

Toteutimme haastattelun Metterin ja Haikalan toimistolla kolmannen työpajakertamme jälkeen. Haastattelemassa kävi toinen opinnäytetyön tekijöistä. Haastattelu oli muodoltaan avoin, jolloin keskustelua käytiin ainoastaan tietystä aiheesta tai alueesta (ks. esim. Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2009: 209). Tarkoituksenamme oli saada arviointia kolmen ensimmäisen kuvataidetyöpajan teemoista ja harjoituksista. Haastattelun alussa kerroimme ensin lyhyesti, mitä olemme naisvankien kanssa tehneet ja muutamia vankilaa toimintaympäristönä määrittäviä asioita. Kysyimme myös ehdotuksia mahdollisista aiheista ja toivoimme saavamme huomioita naisryhmän kanssa tarvittavista erityispiirteistä. Taiteilijakaksikko ei ole työskennellyt vankien kanssa, mutta heillä on pitkä tausta yhteisöpedagogisina innostajina ja paljon kokemusta eri ryhmien ohjaamisesta.

Kuvataidetyöpajoilla käsiteltyjen teemojen tarkoituksena oli tukea naisvankien voimaantumista kuvataidetyöskentelyn kautta. Työpajojen tehtävät koemme onnistuneiksi voimaantumisen kannalta. Metterin (2012) mukaan menneisyyden tietynlainen visualisointi on tärkeää etenkin niissä tilanteissa, kun taustalla on rankkoja kokemuksia, jotka olisi kenties parempi jättää taakse. Hänen mukaansa tärkein huomioitava asia toiminnallisessa tekemisessä on eteenpäin suuntaava ja toivoa luova työskentely. Hyödynsimme kuvataidetyöpajan tehtävien suunnittelussa lähdekirjallisuudesta löytyneitä tehtäviä, jotka muokkasimme omiin tarkoitukseeni ja opinnäytetyömme kontekstiin sopiviksi. Haikalan (2012) mukaan käsittelemämme teemat ja lähtökohdat kuulostivat hyviltä. Hänen mukaansa tärkeää toiminnallisessa työskentelyssä on se, että se tuo

osallistujille jotain uutta. Ohjaamisen näkökulmasta Haikala toi esiin, että osaamisalueitten ylittäminen ja oman mukavuusalueen ulkopuolelle meneminen on ehdottoman kannattavaa. Hän totesi, että oman minän ja elämäntilanteen tarkastelulla yksilön on mahdollista rakentaa tulevaa jo ajatuksen tasolle.

Kuvataidetyöpajojen teemoista keskustellessamme Haikala (2012) nosti esiin, että yksi mahdollinen ja tärkeä käsiteltävä teema myös vankilaympäristössä voisi olla rakkaus. Rakkautta käsittelemällä vangeille avautuisi mahdollisuus pohtia löytykö heidän omasta elämästään sellaista turvaverkkoa, johon he voisivat itsensä asettaa niin vankilatuomion aikana kuin vapautumisen jälkeenkin. Rakkautta voisi pohtia myös laajemmassa merkityksessä ja miettiä millaista se on esimerkiksi suhteessa omiin lapsiin, kumppaniin tai vanhempiin. Haikala (2012) toi myös esiin, että vankila on syvimältä olemukseltaan suunniteltu yksilön rajoittamista ja yhteisöstä eristämistä varten. Tältä pohjalta tarkasteltuna kiinnostava teema kuvataidetyöskentelyssä voisi olla yhteiskunnallisen vallan käyttö suhteessa yksilöön.

Toinen haastattelun aikana esille noussut teema oli naisvängin rooli ja mikä merkitys sillä saattaa olla osallistuneiden kannalta. Haikala (2012) nosti esiin, että naisvanki on vahva rooli erityisesti vapautumisen jälkeen. Tämän pohjalta kuvallisessa työskentelyssä voisi olla tarpeellista pohtia omaa rooliaan; mikä rooli minulle on osittain annettu ja minkä roolin minä olen osittain ottanut. Omia roolejaan on mahdollista pohtia esimerkiksi kärjistämällä kliseisen naisvängin profiilin mukaisesti itsessään niitä piirteitä, joita he näkevät itsessään olevan. Metteri (2012) ehdotti, että piirteiden kärjistäminen voisi olla helppoa visualisoida esimerkiksi Hullunkuriset perheet -pelikortteja apuna käyttäen.

Metteri (2012) toi esiin, että eteenpäin suuntaavassa ja minän tarkasteluun tähtäävässä kuvataidetyöskentelyssä voisi olla kiinnostavaa pitää sama teema koko työskentelyn läpi, mutta toteuttaa kerrat eri tekniikoita käyttäen. Taidenäkökulman rikkominen tekniillä ratkaisuilla voi myös omalta osaltaan helpottaa työskentelyä siten, ettei taidetyöskentelyssä perinteistä onnistumisen pakkoa synny välttämättä niin helposti. Metterin mukaan tavallisuudesta poikkeava tekniikka saattaa toimia myös mielenkiinnon herättäjänä itse osallistumiseen ja vapauttaa toimintaan osallistuneet mahdollisista käsityksistä "oikeaoppisesta" taiteesta ja sen tekemisestä. Haikala (2012) kertoi heidän tehneen eri ryhmien kanssa muun muassa veistoksia karkkia, pullaa ja piparitaikinaa käyttäen, joka toimii mielestämme mainiona esimerkkinä uudenlaisen tekniikan käytöstä taidetyöskentelyssä.

Kehittämisehdotuksina Haikala ja Metteri toivat esiin, että huumorin ja liioittelun kautta on myös kuvataidetyöskentelyssä mahdollista käsitellä rankkoja ja vaikeita asioita. Konkreettisena ehdotuksena työpajoille Metteri (2012) esitti, että naisvangit voisivat tehdä itsestään positiivisia ja innostavia kohu-uutisia keltaisen lehdistön tapaan tai vaihtoehtoisesti viedä perinteiset vankilatatuoinnit uudelle tasolle. Myös Haikala (2012) pohti, että kliseisten vankilaseinäkirjoitusten vieminen uudelle tasolle voisi toimia myös naisvankien kanssa tehtävässä taidetyöskentelyssä.

Kävimme syyskuussa 2012 Vanajan vankilassa tapaamassa projektisosaalityöntekijä Erja Pietilää. Tapaamisen tarkoituksena oli saada häneltä palautetta toiminnastamme. Olimme lähettäneet senhetkisen version opinnäytetyöstämme hänelle etukäteen. Keskustelun kävimme rungon pohjalta, joka sisälsi palautteen, arvioinnin ja kehittämisehdotukset työpajoille. Tämän lisäksi pyysimme häneltä arviointia yhteistyöstämme. Kysyimme Pietilältä onko hän saanut vangeilta palautetta toiminnastamme sekä hänen mielipidettään valitsemiimme teemoihin.

Pietilän (2012) mukaan vangit eivät ole antaneet hänelle kovinkaan paljon palautetta. Hän näki mahdollisena, että vangit ovat keskenään puhuneet työpajastamme. Yksi vanki oli sanonut, että työpajat olivat ”ihan kivaa vaihtelua”. Palautetta vankien puolelta oli tullut myös Minän kolme tasoa -tehtävästä. Yksi vanki oli kysynyt ”miksi aina minä -juttuja?”. Vangeille laaditaan kuntoutussuunnitelma, joka on ongelmalähtöinen esimerkiksi minään liittyvissä asioissa. Tämän takia olisi hänen mielestään hyvä, että työpajatoiminta sisältäisi kevyempiä aiheita. Pietilän mielestä valitsemamme teemat olivat hyviä. Kehittämisehdotuksena teemoihin hänellä oli, että joku huumoripitoinen ja kevyempi teema olisi hyvä. Hän näkisi toimivana teemana myös kuvallisen pohdinnan vankilassa olemisesta, koska vangit kokevat vankilan kotina. Tällöin kuvat voisivat olla vaikkapa kaksiosaisia; millaista on olla vankilassa ja millaista on olla vapaana. Myös perheen tai lähipiirin sisällyttäminen teemoihin voisi olla toimivaa. Työpajaa ajatellen vankien valinnanvapautta voisi lisätä esimerkiksi teemojen kohdalla. Valituksia toiminnastamme Pietilä ei ollut saanut vangeilta eikä vankilan henkilökunnalta.

Toimintaan osallistumisen yksi puoli oli Pietilän (2012) mukaan se, että aika kuluisi. Hänen mukaansa työpajamme toimisivat myös suljetussa vankilassa, sillä siellä työtoimintaa on vähemmän kuin avovankilassa. Hän myös näki työpajojemme toiminnallisuuden todella hyvänä asiana. Ohjaamiemme kaltaisten toiminnallisten työpajojen positiivisina puolina hän mainitsi toimintakyvyn edistämisen ja normaalissa elämässä

kiinni pysymisen. Pietilän mukaan viisi osallistujaa on hyvä määrä työpajoja ajatellen, sillä vangeilla on paljon pakollisia toimintoja eikä halukkuutta osallistua vapaaehtoiisiin toimintoihin ole niin paljoa. Pietilä lisäisi laatimiimme sääntöihin vapaaehtoisuuden ja luottamuksellisuuden. Nämä olimme hänen mielestään huomioineet, mutta emme olleet nostaneet niitä varsinaisina sääntöinä esille. Sääntöjen hän näki luovan turvallisuutta ja olevan osa vankilan toimintakulttuuria sekä ryhmäprosessin kannalta tärkeitä. Yhteistyömme Pietilä arvioi toimivaksi, vaikka hän olisi kaivannut yksityiskohtaisempia tietoja työpajoista jo opinnäytetyöprosessin alussa. Yhteistyö muuttui hänen mukaansa kuitenkin paremmaksi opinnäytetyöprosessin edistyessä.

7.3 Itsearviointi

Arvioimme tässä alaluvussa ensin työpajojamme niille luotujen tavoitteiden pohjalta, jonka jälkeen arvioimme työpajoja kokonaisuudessaan sosiokulttuurisen innostamisen viitekehyksestä. Työpajoihimme osallistui yhteensä viisi naisvankia. Kaiken kaikkiaan koemme onnistuneemme ohjaamistilanteissa, vaikka jouduimme muuttamaan alkupe- räisiä suunnitelmiamme useaan otteeseen. Ohjaaminen oli haastavaa, sillä sitoutumi- nen oli vähäistä emmekä voineet tietää tuleeko seuraavalle kerralle osallistujia. Kahden viimeisen työpajakerran ilmapiirin koimme luottamuksellisempana ja avoimempana johtuen vain yhdestä osallistujasta. Tämän osallistujan kohdalla saimme mielestämme luotua onnistuneen vuorovaikutussuhteen. Tätä tukee muun muassa se, että osallistuja jakoi kanssamme hyvin henkilökohtaisia asioitaan kahdenkeskisissä tilanteissa. Hän myös osallistui kaikkiin työpajakertoihin.

Ensimmäisen työpajan tavoitteenamme oli antaa osallistujille mahdollisuus kokeilla työskentelyyn tarjottuja välineitä oman kiinnostuksen mukaan ja luoda työpajoille sään- nöt yhdessä naisvankien kanssa. Saimme naisvankien kanssa muodostettua työpajoil- le säännöt, jotka noudattivat myös vankilan asettamia rajoitteita. Vaikka sääntöjen luo- miseen tarvittiin aluksi opinnäytetyöntekijöiden kannustusta, toivat osallistujat omia ehdotuksiaan esiin säännöiksi. Koimme vankien osallisuuden mahdollistuneen, sillä he pääsivät vaikuttamaan omaan ympäristöönsä. Ensimmäisessä työpajan tehtävässä kaikki osallistujat aloittivat työskentelyn joko hiiltä tai lyijyä käyttäen. Työskentelyn jat- kuessa osallistujat käyttivät töihinsä myös muita välineitä, esimerkiksi yksi kokeili vaha- liitua ja toinen pullovesiväriä. Koemme onnistuneemme tavoitteessamme tarjottujen välineiden suhteen, vaikka työskentelyn aluksi osallistujat valitsivat samantyylliset väli- neet. Toisen työpajamme tavoitteena oli rauhallisen työskentelytilan luominen ja teknii-

koiden kokeilun mahdollistaminen. Pystymme arvioimaan työskentelytilan rauhallisuutta vain meidän näkökulmastamme. Rauhallinen ilmapiiri tuli esiin myös osallistujien palautteista, joita käsitelimme aiemmin alaluvussa 7.1. Koimme onnistuneemme rauhallisen työskentelytilan luomisessa, sillä tila oli hiljainen muutamia keskusteluja lukuun ottamatta ja havaintojemme mukaan osallistujat syventyivät Minän kolme osaa - tehtävän työstämiseen. Uskomme, että syventyminen oman minän pohtimiseen ja kuvataidetyöskentelyyn saattoi olla syynä siihen, etteivät osallistujat työpajan loppuvaiheessa kokeilleet tarjottuja tekniikoita.

Mielestämme onnistuimme kolmannen työpajan tavoitteissa, jotka olivat uuden työn aloittaminen ja valinnanvapauden lisääminen kuvallisessa työskentelyssä. Uusi työ oli tarkoitus tehdä kollaasitekniikalla, joka mahdollisti aiempaa enemmän valinnanvapautta kuvataidetyöskentelyssä. Pidimme tärkeänä tuoda kerralle uusia materiaaleja, joita osallistujat saivat halutessaan hyödyntää. Neljännen työpajakerran tavoitteena oli työskentelyn päättäminen. Neljännellä kerralla näimme myös paremmin, että olemme onnistuneet kolmannen kerran tavoitteessa tarjota valinnanvapautta työskentelyyn, sillä vasta neljännellä kerralla osallistuja kiinnitti valitsemaansa materiaalin paperiin. Osallistujan työssä näkyy, että hän oli käyttänyt materiaaleja monipuolisesti (ks. liite 4 s. 9). Kuvataidetyöskentelyn päättäminen tapahtui mielestämme onnistuneesti. Osallistuja sai työnsä valmiiksi ja ilmaisi tyytyväisyytensä työhönsä sekä työpajoihin.

Kopakkalan (2005: 100) mukaan yksilöllä on ryhmässä kaksi tehtävää. Ensimmäinen tehtävä on annettu tehtävä, jota ryhmässä suoritetaan. Toinen tehtävä on sosiaalinen tehtävä, joka liittyy yksilön tarpeeseen elää, kasvaa ja olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Mielestämme jokaisessa kuvataidetyöpajassa toteutui molemmat tehtävät: kuvataidetyöskentely pohjautui yksilön oman maailman pohdintaan, mutta kuvataidetyöpajoissa mahdollistui myös vuorovaikutus muiden kanssa. Mielestämme pystyimme kohtaamaan naisvangit tasavertaisina jo ensimmäisestä työpajakerrasta lähtien. Koimme toimintamme olleen eettisten periaatteiden mukaista työpajoissamme niin itsemääräämis- ja osallistumisoikeuden lisäämisen kuin kokonaisvaltaisen kohtaamisenkin kannalta. Tarkastelemme eettisyyttä tarkemmin seuraavassa luvussa.

Pohjasimme jokaisen tehtävän joltain osin voimaantumiseen. Tähän liittyen pyrimme antamaan osallistujille mahdollisimman paljon valinnanvapautta esimerkiksi käytettävissä välineissä. Mielestämme valinnanvapautta olisi ollut hyvä lisätä myös tehtävissä, mutta kertojen vähäisyyden takia emme sitä pystyneet tekemään. Koemme, että työ-

kentely näin lyhyissä projekteissa vaatii kuitenkin toiminnan alussa valmiiksi annettuja tehtäviä. Koska voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi, emme pysty arvioimaan osallistujien voimaantumista. Koemme kuitenkin onnistuneemme voimaantumisen tukemisessa, sillä pystyimme luomaan työpajakerroillemme luottamuksellisen ja hyväksyvän ilmapiirin. Lisäksi kuvataidetyöskentelyyn valitsemamme teemat tukivat voimavarojen löytymistä ja toimivat siten myös voimaantumisen tukena.

Granfelt (2011: 226–227) korostaa kuulluksi tulemisen ja arvostavan vuorovaikutuksen kokemusta vankien parissa tehtävässä työssä. Monelle vangille omien henkilökohtaisten asioiden kertominen luottamuksellisesti voi olla ristiriitainen, jopa outo kokemus. Tavallisesti luottamuksen rakentuminen vankilassa vie aikaa eikä synny väkisin yrittämällä. Luottamuksellisen ja arvostavan vuorovaikutussuhteen luominen on vankiloissa arvokas tulos. Kahdenkeskisissä vuorovaikutustilanteissa vangeille tarjoutuu mahdollisuus itsemääräämiseen, sillä hän saa vaikuttaa yhteiseen tilaan. Mielestämme onnistuimme luottamuksellisen suhteen luomisessa erityisesti kaikkiin työpajoihimme osallistuneen naisvankin kanssa, sillä vuorovaikutushetket olivat hänen kanssaan avoimia ja välittömiä. Koemme, että kuvataidetyöskentely kyseessä olevan osallistujan kanssa onnistui erinomaisesti ja kuvalliselle työskentelylle luomamme tavoitteet täyttivät hänen kohdallaan yli odotusten.

Yhdeksi työpajojemme tavoitteeksi asetimme naisvankien innostamisen kuvataidetyöskentelyn kautta, jossa koimme onnistuneemme. Osallisuuden tukeminen on innostamisen ydintä ja mielestämme onnistuimme myös tässä tavoitteessamme. Perustelemme osallisuuden toteutumista luvussa kahdeksan, sillä osallisuus on yksi sosiaalialan eettisistä periaatteista. Arvioimme naisvankien innostumista työpajoissamme kolmen sosio-kulttuurisen innostamisen ulottuvuuden kautta.

Kurjen (2010: 188) mukaan innostamisen pedagogiseen ulottuvuuteen kuuluu ihmisen persoonallisen kehittymisen tavoitteleminen. Lisäksi tavoitellaan motivaation heräämistä. Koimme, että työpajoihimme valitsemat teemat tukivat naisvankien persoonallista kehittymistä. Olemme jo aiemmin todenneet, että osallistujat syventyivät työskentelyyn ja keskittyivät pohtimaan omaa itseään ja elämäänsä. Mielestämme innostumisen osoituksena toimi myös se, että naisvangit jakoivat kuvataidetyöskentelyn herättämiä ajatuksiaan myös muille osallistujille. Huomasimme, että osa kuvataidetyöpajojen osallistujista oli motivoituneempia kuin toiset. Tämä saattoi johtua siitä, että motivoituneimmilla osallistujilla oli aiempaa kokemusta kuvallisesta työskentelystä. Toisaalta myös valit-

semamme teemat olivat hyvin henkilökohtaisia ja pakottivat naisvangit kenties pohtimaan heille itselleen kipeitä asioita. Kuten saamastamme palautteesta kävi ilmi, kepeämmät ja iloisemmat teemat olisivat saattaneet innostaa naisvankeja enemmän.

Innostamisen sosiaaliseen ulottuvuuteen kuuluu herätellä yksilöitä yhteisönsä aktiivisiksi toimijoiksi (Kurki 2010: 188). Olimme kertoneet naisvangeille, että opinnäytetyömme tavoitteena on psykososiaalisen työn kehittäminen vankilassa. Mielestämme naisvankien osallistuminen työpajoihimme ja palautteen antaminen oli osoitus siitä, että he olivat kiinnostuneita vaikuttamaan vankilan toimintoihin. Sosiokulttuurisen innostamisen kulttuuriseen ulottuvuuteen kuuluu ihmisen luovuuden ja monipuolisen ilmaisun kehittymisen tukeminen (Kurki 2010: 188). Tämä ulottuvuus näkyy mielestämme hyvin opinnäytetyössämme. Naisvankien luovuus ja ilmaisun moninaisuus näyttäytyy selkeästi oppaassa olevista kuvista.

8 Eettisyys

Opinnäytetyön suorittaminen hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla on edellytys sen eettiselle hyväksyttävyydelle. Tässä luvussa tarkastelemme opinnäytetyömme eettisyyttä Ammattieettisen lautakunnan ja International Federation of Social Workersin nostamien eettisten periaatteiden toteutumisen kannalta. Vaikka opinnäytetyömme on monimuotoinen, tarkastelemme sen eettisyyttä myös tutkimuksen etiikkaan nojaten. Nostamme esiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettisiä periaatteita ja tarkastelemme niiden toteutumista omassa opinnäytetyössämme.

Sosiaalialan eettisiin periaatteisiin kuuluu ihmisoikeuksien ja ihmisarvon noudattaminen. Näiden noudattaminen ilmenee sosiaalialan työssä neljän periaatteen noudattamisena, jotka ovat itsemääräämis- ja osallistumisoikeus, oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisena sekä oikeus yksityisyyteen. (Ammattieettinen lautakunta 2005; International Federation of Social Workers 2012.) Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009) mietinnössä puolestaan jaetaan ihmistieteiden tutkimuksen eettiset periaatteet kolmeen osa-alueeseen, jotka ovat tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuojat.

Ihmisyyden kunnioittaminen tarkoittaa Raunion (2009: 89) mukaan sitä, että ihmistä ei arvioida ominaisuuksien tai tekojen perusteella. Toimimme tämän ajatuksen mukaan työpajoissa, sillä halusimme kohdata osallistujat ihmisinä, ei rikollisina. Opinnäytetyöllemme halusimme tuoda esiin tasa-arvoisen ja ihmisoikeuksia kunnioittavan kohtaamisen myös vankien parissa. Emme halunneet leimata heitä tekojensa perusteella, jonka takia emme kokeneet tarpeelliseksi tietää syitä heidän tuomioihinsa. Ihmisarvon kunnioittaminen näyttäytyy sosiaalialalla sellaisten yksilöiden kanssa, joita kohtaan työntekijä ei luontaisesti tunne empatiaa (Juujärvi – Myyry – Pessa 2007: 89). Rikollisten ja muiden marginaaliryhmien integroitumisesta ja osallisuudesta on käyty paljon keskustelua, mutta siitä huolimatta heidät suljetaan helposti muiden kansalaisten toimesta yhteiskunnan ulkopuolelle. Mielestämme vangeista ajatellaan usein ainoastaan negatiiviseen sävyyn ja unohdetaan, että heilläkin on ihmisarvo. Miten vangit pystyvät kiinnittymään yhteiskuntaan, jos heitä ei hyväksytä sen jäseniksi?

Itsemääräämisoikeuteen kuuluu, että osallistuminen on vapaaehtoista ja osallistumisen on perustuttava riittävään tietoon. Osallistujille tulee kertoa tutkimuksen aihe, mitä tutkimukseen osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa ja kauanko siihen menee aikaa.

(Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009.) Sosiaalialan ammattieettisissä ohjeissa itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan yksilön oikeutta tehdä omat valintansa (Ammattieettinen lautakunta 2005; International Federation of Social Workers 2012). Koko työpajatoiminta on perustunut alusta lähtien vapaaehtoisuuteen. Vapaaehtoisuuden kokemukset ovat myös yhteydessä voimavarojen vapautumiseen samoin kuin hyväksyvä, ystävällinen ja kannustava ilmapiiri (Siitonen 1999: 147). Vaikka toivoimme naisvankien sitoutuvan toimintaamme, emme vaatineet heitä osallistumaan kaikille työpajakerroille ja he saivat itse päättää osallistumisestaan. Kävimme ennen toiminnan aloittamista tutustumiskäynnillä esittelemässä opinnäytetyöämme ja kerroimme ensimmäisellä työpajakerralla vielä uudelleen, mitä osallistuminen tarkoittaa ja mihin heidän antamaansa palautetta käytetään. Myös tekemämme mainos työpajasta sisälsi tiedot, milloin kerrat ovat ja kauan ne kestävät. Osallistujien itsemääräämisoikeutta rajoittivat työpajoissamme ainoastaan tehtävät ja säännöt. Itsemääräämisoikeuden takia emme halunneet sisällyttää tehtävien ohjeistuksiin käytettäviä välineitä tai papereiden kokoja ja painotimme, että omien töiden esittely on vapaaehtoista.

Yksityisyyden suojaan kuuluu luottamuksellisuus (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009). Sosiaalialan eettisiin periaatteisiin taas kuuluu, että ammattilainen varjelee asiakkaan yksityisyyttä (Ammattieettinen neuvottelukunta 2005; International Federation of Social Workers 2012). Olemme noudattaneet salassapito- ja vaitiolovelvollisuutta koko opinnäytetyöprosessin ajan laeissa määrätyllä tavalla (ks. esim. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 § 15). Emme ole kirjoittaneet raporttiimme tai oppaaseemme mitään sellaisia tunnistetietoja, joista toimintaamme osallistuneet vangit olisi mahdollista tunnistaa. Kuvataidetyöpajoihimme osallistuneilta pyysimme kirjallisen suostumuksen keräämämme palautteen ja kuvien hyödyntämiseen opinnäytetyössämme. Oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti tarkoittaa yksilön kaikkien elämänalueiden huomioimista. Kokonaisvaltaiseen kohtaamiseen kuuluu, että yksilöä autetaan omien vahvuksiensa tunnistamisessa ja kehittämisessä. (Ammattieettinen neuvottelukunta; International Federation of Social Workers 2012.) Mielestämme noudatimme tätä eettistä periaatetta tehtävissämme. Minän kolme osaa -työssä herätelimme vankeja pohtimaan miksi he ovat tärkeitä. Elämänpolku-tehtävässä taas pyysimme heitä pohtimaan koko elämänsä, ei vain vankilaa ja siihen johtaneita polkuja. Töiden jakamisvaiheissa vangit toivat mielestämme esiin heidän vahvuuksiaan, esimerkiksi kolme osallistujaa kertoi olevansa hyviä sosiaalisissa taidoissa ja nostivat sosiaaliset suhteensa tärkeiksi.

Sosiaalialan ammattilaisen on eettisesti toimiessaan edistettävä myös yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. Tähän kuuluu negatiivisen syrjinnän estäminen. Yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta edistettäessä sosiaalialan ammattilaisen on jaettava voimavaroja tasapuolisesti sekä vastustettava epäoikeudenmukaista politiikkaa ja toimintatapoja. Ammattilainen huolehtii erityisesti heikoimmassa asemassa olevien oikeuksien toteutumisesta. Ammattilaisen velvollisuus on nostaa esille tilanteet, joissa esimerkiksi toimintatavat ovat syrjiviä, epäoikeudenmukaisia tai haitallisia ihmisten hyvinvoinnille. (Ammattieettinen lautakunta 2005; International Federation of Social Workers 2012.) Olemme nostaneet esille tarpeen käyttää luovia menetelmiä kuntouttavassa toiminnassa. Kuten olemme jo aiemmin todenneet, naisvangeille suunnattuja toimintoja on vankiloissa vähän. Tämän takia olemme omalla työllämme halunneet kehittää naisvankien parissa tehtävää psykososiaalista työtä.

Sosiaalityön tutkimuksen eräs korostettu periaatetason hyve on, että tutkimus ei ainoastaan välttä vahingon aiheuttamista, vaan pyrkii olemaan rakentavaa ja hyödyllistä tutkimukseen osallistuville (Rauhala – Virokannas 2011: 238). Opinnäytetyömme tarkoituksena oli luovia menetelmiä käyttämällä tukea osallistujien omaa kokemusta sekä kehittää sosiaalialaa kohti parempia käytäntöjä. Osallistujat pääsivät jakamaan omia kokemuksiaan työpajoissa. Granfeltin (2011: 226) mukaan omien asioiden kertominen saattaa olla kokemuksena tärkeä, vaikka siitä ei olisi välittömästi konkreettista hyötyä. Opinnäytetyön vaikutuksia kohderyhmälle on vaikeaa arvioida, sillä emme ole tavanneet osallistujia työpajojen päättymisen jälkeen.

Osallistumisoikeuden nostaa sekä Ammattieettinen lautakunta (2005) että International Federation of Social Workers (2012) sosiaalialan eettiseksi periaatteeksi. Osallistumisoikeuteen kuuluu pyrkimys parantaa yksilön vaikuttamismahdollisuuksia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Kansainvälisessä määritelmässä sosiaalityön tavoitteina on auttaa marginaalissa olevien sosiaalisesti syrjäytettyjen ja osattomien ihmisten osallisuutta, asettaa kyseenalaiseksi yhteiskunnassa olemassa olevat eriarvoisuudet ja epäoikeudenmukaisuudet sekä edistää yksilöiden puolesta tai heidän kanssaan rakenteellisia muutoksia (Social Work Ethics 2004). Otimme kansainvälisen sosiaalityön tavoitteet huomioon myös omassa toiminnassamme ja pyrimme lisäämään syrjäytyneiden ja marginaalissa olevien naisvankien mahdollisuuksia osallisuuteen kuvataidetyöskentelyn avulla. Naisvangit olivat opinnäytetyössämme tärkeässä roolissa, sillä pystyimme kehittämään psykososiaalista työtä vankilassa ainoastaan heidän antamansa palautteen ja osallistumisensa kautta.

9 Pohdinta

Ammatillisen kehittymisen kannalta opinnäytetyömme oli merkityksellinen opinnäytetyöntekijöille. Työskentelimme meille entuudestaan vieraalla sosiaalialan alueella ja koimme, että pääsimme yhteistyön aikana syventämään ymmärrystämme paitsi kriminaalihuollosta, myös sen laajemmasta vaikutuksesta sosiaalialalla. Koimme työskenteilyn vankien kanssa lisänneen ymmärrystämme sosiaalialalla ja yhteiskunnassa vallitsevista syrjäytymisen syistä. Huomasimme yhteiskunnan ja myös sosiaalialan tuottavan toiseutta ja sulkevan naisvangit osallisuuden ulkopuolelle. Vaikka naisvankien kuntouttavan toiminnan tarve on ollut tiedossa jo useita vuosia, ei naisvangeille tarkoitettuja toimintoja ole kuitenkaan pystytty kehittämään. Mielestämme pystyimme opinnäytetyöllämme vastaamaan juuri tähän haasteeseen.

Olemme tässä opinnäytetyössä korostaneet kuvataiteiden mahdollisuutta psykososiaalisen työn välineenä. Olemme mielestämme käsitelleet valitsemiamme teorioita monipuolisesti ja todenneet eri näkökulmien käyttäen, että kuntouttava kuvataidetyöskentely on paitsi tarpeellista, myös vaikuttavaa. Opinnäytetyömme näyttäytyi tässä valossa myös saamamme palautteen kautta. Sekä vankien että ulkopuolisten antamassa palautteessa saimme kiitosta toiminnastamme. Vangit toivat palautteissaan ja puheissaan esiin sen, että kuvataidetyöskentely on mieluisaa ja tervetullutta vaihtelua vankilan arkeen. Koemme toteuttaneemme sosiokulttuurisen innostamisen periaatteita koko opinnäytetyöprosessin ajan ja uskomme herättäneemme innostusta kuvataiteisiin myös naisvankien parissa. Uskomme, että oma innostuneisuutemme kuvataiteisiin ja opinnäytetyöhön on näkynyt myös työpajoihin osallistuneille naisvangeille ja yhteistyötahoillemme.

Hyvään opinnäytetyöhön kuuluu myös, että se on suunniteltu ja raportoitu yksityiskohtaisesti (ks. esim. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen 2002). Olemme opinnäytetyössämme raportoineet yksityiskohtaisesti ja tarkasti jokaisen opinnäytetyömme vaiheen sekä perehtyneet laajasti teoriaan suunnittelun tueksi. Raportoinnin yksityiskohtaisuuden takia olemme kokeneet tarpeelliseksi kirjoittaa vaiheet, joissa on ollut vain yksi opinnäytetyön tekijä. Koska opinnäytetyömme on kokonaisuudessaan melko laaja, oli opinnäytetyön tekijöiden keskinäinen työnjako mielestämme tarpeellinen ja tehokas. Olemme suunnitelleet opinnäytetyömme ja laatineet opinnäytetyöraporttimme yhdessä, mutta hyödynsimme pitkin opinnäytetyöprosessia kummankin opinnäytetyön tekijän vahvuuksia toiminnan eri alueilla.

Mielestämme olemme onnistuneet soveltamaan valitsemaamme teoreettista viitekehystä omaa opinnäytetyötämme ajatellen. Voimaantumisen käsite ja siihen liittyvä voimaannuttava työote ovat kuitenkin vielä varsin tuntemattomia vankeinhoidossa. Voidaankin ajatella, että vankilassa olevien voimaantuminen ei ole mahdollista ennen kuin yhteiskunnalliset edellytykset tälle on luotu palveluiden ja resurssien lisäämisen kautta. (Karsikas 2005.)

Kuvataide ei ole ainoa luova menetelmä, jota kuntouttavassa työskentelyssä on mahdollista käyttää. Kuvallinen ilmaisu tarjoaa kuitenkin ainutlaatuisen välineen ihmisten kanssa työskentelyyn ja yksilöiden kokemusmaailman ymmärtämiseen. Jatkoa ajatellen työpajatoimintaa voisi kehittää edelleen yhdistelemällä eri luovien menetelmien käyttöä. Ohjaamissamme työpajoissamme oli useampi osallistuja, mutta työskentely tapahtui yksilötasolla. Muilla luovilla menetelmillä, kuten esimerkiksi draamalla ja musiikilla, on kenties mahdollista tukea sosiaalista vuorovaikutusta kuvataidetyöskentelyä paremmin.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli kehittää psykososiaalista työtä kuvataidemenetelmien kautta ja laatia toiminnan pohjalta opas sosiaalialan ammattilaisille. Mielestämme vastasimme näihin tavoitteisiin onnistuneesti. Opinnäytetyömme on mielestämme toiminut hyvänä esimerkkinä marginaaliryhmän kanssa tehtävästä psykososiaalisesta työstä. Olemme osoittaneet, että kuvataidemenetelmien monipuolinen käyttäminen on mahdollista myös vankilaympäristössä. Koemme, että kuvataidetyöskentelyä ja muita luovia menetelmiä olisi syytä kehittää erityisesti psykososiaalisen työn näkökulmasta. Uskomme, että sekä nyt että tulevaisuudessa sosiaalialan ammattilaiset tulevat kohtaamaan entisiä vankeja, oli työpaikka mikä tahansa. Oppaamme on persoonallisen näköinen sekä selkeä ja informatiivinen, jotta kuka tahansa sosiaalialalla työskentelevä pystyisi sen pohjalta ohjaamaan vastaavanlaista toimintaa.

Opinnäytetyömme korostaa tasavertaista kohtaamista ja vuorovaikutusta leimaamatta ihmistä. Toivomme, että opinnäytetyömme ja oppaamme ovat hyödynnettävissä kehiteltäessä ryhmämuotoista kuntouttavaa toimintaa vangeille ja tuomionsa jo suorittaneille. Kuvataidemenetelmien käyttöä voidaan jatkossa hyödyntää oppaan avulla samaisessa toimintaympäristössä, jossa kuntouttava toiminta on kapea-alaista. Opastamme on mahdollista soveltaa muuallakin sosiaalialalla, sillä pohdinnat omasta itsestään ja oman elämäntarinan tarkastelu ovat kaikille hyödyllisiä.

Lähteet

Aalto, Mikko 2000. Ryppäästä ryhmäksi. Turvallisen ryhmän rakentaminen. Ryttylä: My Generation.

Ahonen-Eerikäinen, Heidi 1994. Johdanto. Psykososiaalinen työ. Terapeuttinen taide. Teoksessa Ahonen-Eerikäinen, Heidi (toim.): Taide psykososiaalisen työn välineenä. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja B: Selosteita ja opetusmateriaalia, 2. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. 9-14.

Ammattieettinen lautakunta 2005. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Verkkodokumentti. <http://www.talentia.fi/files/558/1649_Etiikkaopas2005_1_.pdf>. Luettu 25.10.2012.

Asiakasnäkökulma arvioinnissa n.d. Suomen Sosiaali ja terveys ry. Verkkodokumentti. <http://www.jarjestoarviointi.fi/tukea_arviointiin/asiaksnakokulma_arvioinnissa/aloita_tast/>. Luettu 8.10.2012.

Gladding, Samuel – Newsome, Debbie 2010. Taide ohjauksessa ja neuvonnassa. Teoksessa Malchiodi, Cathy (toim.): Taideterapian käsikirja. Hietaniemi, Soili (suom.). Kuopio: UNIPress. 287–299.

Granfelt, Riitta 2007. "Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa". Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2007. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/28176d7k8.pdf>>. Luettu 24.10.2012.

Granfelt, Riitta 2010. Syrjäytymisestä vapaaksi vankilassa? Psykososiaalisen työn merkitys vankien elämässä. Teoksessa Laine, Terhi – Hyväri, Susanna – Vuokila-Oikkinen, Päivi (toim.): Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi. 131–146.

Granfelt, Riitta 2011. Vankila auttamistyön ympäristönä? Teoksessa Pehkonen, Aini – Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus. 215–231.

Haapasalo, Jaana 2008. Kriminaalipsykologia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Haikala, Katriina 2012. Tärähtäneet Ämmät. Helsinki. Haastattelu 3.7.2012.

Helne, Tuula 2002. Sisällä, reunalla, ulkona? Kohti relationaalista syrjäytymisen tarkastelua. Teoksessa Juhila, Kirsi – Forsberg, Hannele – Roivainen Irene (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 20–43.

Hirsjärvi, Sirkka 2009. Tutkimustyytit ja aineistonkeruun perusmenetelmät. Teoksessa Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hypén, Kimmo 2002. Ryhmien ohjaaminen. Teoksessa Salminen, Markku – Toivonen, Klaus (toim.): Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2002: 4. Helsinki: Tietosanoma Oy. 110–122.

Hyyppä, Markku – Liikanen, Assi 2005. Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita.

Hämäläinen, Mariitta 2007. Vankilateatteri voimauttaa. Suomen kulttuurirahasto. Verkkodokumentti. <<http://www.skr.fi/default.asp?docId=18478>>. Luettu 25.10.2012.

International Federation of Social Workers 2012. Statement of ethical principles. Verkkodokumentti. <<http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/>>. Luettu 8.10.2012.

Juujärvi, Soile – Myyry, Liisa – Pessa, Kaija 2007. Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.

Karjalainen, Jarno 2012. Osallisuus. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Verkkodokumentti. <http://www.thl.fi/fi_FI/web/kaventaja-fi/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>. Luettu 7.10.2012.

Karsikas, Vuokko 2005. Selvin päin olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2005: 3. Verkkodokumentti. <<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/ppee1.pdf>>. Luettu 22.4.2012.

Karsikas, Vuokko 2010. Vähentämällä vankien hyvinvoinnin puutteita ehkäistään uusintarikollisuutta. Tiimi – päihdetyön erikoislehti 3-4. 11–13.

Kiiltomäki, Aliisa – Noppari, Eija – Pesonen, Arja 2007. Mielenterveystyö perusterveydenhuollossa. Helsinki: Tammi.

Kivivuori, Janne – Linderborg, Henrik 2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinolosta, elämäkulusta ja rikollisuudesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2009:2. Verkkodokumentti. <<http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURLapptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheader=value1=inline;%20filename=lyhytaikaisvanki.pdf&SSURLscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1266335886996&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>>. Luettu 22.4.2012

Kivivuori, Janne 2011. Rikollisten veljeys. Kriminologisia näkökulmia rikollisten sosiaalisiin suhteisiin. Acta Poenologica 1/2011. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Kopakkala, Aku 2005. Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki: Edita.

Kriminaalihuollon tukisäätiö n.d. Etusivu. Verkkodokumentti. <<http://www.krit.fi/fin/etusivu/>>. Luettu 25.10.2012.

Kurki, Leena 2006a. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.

Kurki, Leena 2006b. Kansalainen persoonana yhteisössään. Teoksessa Kurki, Leena – Nivala, Elina (toim.): Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere: Tampere University Press. 115–191.

Kurki, Leena 2010. Sosiokulttuurinen innostaminen vankilassa. Teoksessa Kurki, Leena – Kurki-Suutarinen, Matleena – Taruvuori, Karoliina. Muurien sisällä. Sosiokulttuurinen innostaminen vankilassa. Tampere: Tampere University Press. 133–212.

Kurki, Leena 2011. Sosiokulttuurinen innostaminen yhteisötyönä. Teoksessa Ruuskanen, Petri – Savolainen, Katri – Suonio, Mari (toim.): Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. Kuopio: UNIPress. 39–68.

Kuukasjärvi, Anja – Linnossuo, Outi – Sutinen, Jussi (toim.) 2011. Lukijalle. Teoksessa Taidetyöskentely arjen näyttämöllä. Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 53. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Kyselylomake n.d. Suomen sosiaali ja terveys ry. Verkkodokumentti. <http://www.jarjestoarviointi.fi/tukea_arviointiin/asiakasnakokulma_arvioinnissa/aloita_tasta/tiedonkeruumuotoja/kysely/>. Luettu 8.10.2012.

Känkänen, Päivi 2012. Taidelähtöiset menetelmät. Sosiaaliportti. Verkkodokumentti. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmatt/taidelahtoiset_menetelmat/>. Luettu 8.8.2012.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986. Annettu Helsingissä 8.8.1986.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Annettu Helsingissä 22.9.2000.

Lattu, Emmi 2011. Naisvangit Suomessa. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Verkkodokumentti. <http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2468/naisvangit_suomessa>. Luettu 26.2.2012.

Leino, Mare 2006: Koulun kautta kansalaiseksi. Kollektivismi ja individualismin ristiriita. Teoksessa Kurki, Leena - Nivala, Elina (toim.): Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Tampere: Tampere University Press. 193–249.

Länsi-Suomen rikosseuraamusalue 2012. Järjestyssääntö 11.06.2012. Tuloste. Saatua 18.6.2012.

Mantere, Meri-Helga 2000. Kuvia ja kuvittelua. Havaintoja kuvataideterapiasta. Teoksessa Heikkilä, Tuula - Paloheimo, Leena - Taipale, Ilkka (toim.): Mieli ja Taide. Helsinki: Mielenterveyden keskusliitto. 13–16.

Mantere, Meri-Helga 2007a. Taideterapia ja ryhmät. Teoksessa Rankanen, Mimmi – Hentinen, Hanna – Mantere, Meri-Helga. Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim. 177–183.

Mantere, Meri-Helga 2007b. Taiteen ja terapian yhteinen kuva. Teoksessa Rankanen, Mimmi – Hentinen, Hanna – Mantere, Meri-Helga. Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim. 11–19.

Metteri, Vilma 2012. Tärähtäneet Ämmät. Helsinki. Haastattelu 3.7.2012.

Mäkinen, Päivi – Raatikainen, Eija – Rahikka, Anne – Saarnio, Tuula 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.

Neljän kysymyksen asiakasarviointilomake n.d. Suomen sosiaali ja terveys ry. Verkkodokumentti. <http://www.jarjestoarviointi.fi/tukea_arviointiin/asiakasnakokulma_arvioinnissa/tyokalut/nelja_kysymysta/>. Luettu 8.10.2012.

Neuvonen, Aleksi 2012. Kuusi ajatusta ammattietiikasta. Jane & Paulo. Sosiaalialan opiskelijoille. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 12–14. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <<http://www.talentia.isintexas.com/edocs/lehti/JanePaulo12/flip/JanePaulo12.pdf>>. Luettu 25.10.2012.

Niiranen, Vuokko 2002. Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityössäkin. Teoksessa Juhila, Kirsi - Forsberg, Hannele - Roivainen Irene (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 63–80.

Oikeusministeriö 2008. Oikeusministeri Tuija Brax Naisvankiseminaarissa 27.10.2008. Verkkodokumentti. <<http://www.om.fi/Etusivu/1224166591073>>. Luettu 17.10.2012.

Onnismaa, Jussi – Pasanen, Heikki – Spangar, Timo 2000. Ohjaus ammattina ja tieteenalana. 1, Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pietilä, Erja 2012. Projektisosiaalityöntekijä. Vanajan vankila. Suullinen tiedonanto 21.9.2012.

Pietiläinen, Päivi – Tervasmäki, Riitta – Tuunanen, Keijo – Wilen, Eija 1996. Ryhmä toimii ja oppii. Helsinki: Opintotoiminnan keskusliitto.

Raatikainen, Mari (toim.) 2007. Ryhmästä enemmän. Käsikirja ryhmänohjaajan taitoja tarvitsevalle. Suomen Mielenterveysseura. Laadukasta kulttuuria vapaaehtoistyöhön -hanke. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.

Rankanen, Mimmu 2007. Taideterapiassa vaikuttavia ydinprosesseja. Teoksessa Rankanen, Mimmu – Hentinen, Hanna – Mantere, Meri-Helga. Taideterapian perusteet. Helsinki: Duodecim. 35–49.

Rauhala, Pirkko-Liisa – Virokannas, Elina 2011. Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini – Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus. 235–255.

Raunio, Kyösti 2006. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveyturvan keskusliitto.

Raunio, Kyösti 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki : Gaudeamus Helsinki University Press.

Richter, Maija 2002. Vankeinhoidon käytännöt. Teoksessa Salminen, Markku – Toivonen, Klaus (toim.): Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2002: 4. Helsinki: Tietosanoma Oy. 79–98.

Rikosseuraamuslaitos 2011. Vanajan vankila, Vanajan osasto. Rikosseuraamuslaitos. Verkkodokumentti. <<http://www.rikosseuraamus.fi/16541.htm>> Luettu 23.2.2012.

Rikosseuraamuslaitos 2012. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2011. Rikosseuraamuslaitos. <<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/7b7wbut14717k.pdf>>. Luettu 20.4.2012.

Rikosseuraamusvirasto 2008. Naiset näkyviksi. Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2008: 3. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/tckkj_1.pdf>. Luettu 24.10.2012.

Robson, Colin 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Lindqvist, Tuija – Maaniittu, Maisa – Niemi, Eila – Paasio, Petteri – Paija, Leea (suom.). Helsinki: Tammi.

Räsänen, Juhani 2006. Voimaantumisen mahdollistaminen ja ratkaisut. Yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön valtaistaminen. Järvenpää: Julkiviestintä Oy.

Saastamoinen, Mikko 2006. Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa Rautio, Pertti – Saastamoinen, Mikko (toim.): Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampere: Tampere University Press.170-180.

Salo-Chydenius, Sisko 2006. Toiminnalliset ja luovat menetelmät. Päihdelinkki. Verkkodokumentti. <<http://www.paihdelinkki.fi/tietoiskut/651-toiminnalliset-ja-luovat-menetelmat>>. Luettu 27.2.2012.

Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulun yliopisto. Saatavilla myös sähköisesti osoitteessa: <<http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf>>. Luettu 25.10.2012.

Social Work Ethics 2004. International Federation of Social Workers. International Association of Schools of Social Work. Verkkodokumentti. <<http://www.iassw-aiets.org/images/Documents/Download%20Social%20Work%20Ethics.pdf>>. Luettu 26.10.2012.

Sonkkila, Teija 2008. Draama. Teoksessa Vilén, Marika - Leppämäki, Päivi - Ekström, Leena 2008. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. Helsinki: WSOY. 339–357.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2003. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma vuosille 2003–2005. Verkkodokumentti. <http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3784.pdf>. Luettu 7.10.2012.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012. Osallisuuden edistäminen. Verkkodokumentti. <http://www.stm.fi/hyvinvointi/osallisuuden_edistaminen;jsessionid=c3fbc5ac34e9f8d99e7b92dd1fdc>. Luettu 7.10.2012.

Suomen perustuslaki 731/1999. Annettu Helsingissä 11.6.1999.

Säätiön toimintaa n.d. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Verkkodokumentti. <<http://www.krits.fi/fin/saatio/toiminta/>>. Luettu 25.10.2012.

Taali, Anne – Taruvuori, Karoliina – Karsikas, Vuokko 2010. Yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden ja vankien arjen taidot sekä niiden kehittäminen. Rikosseu-

raamuslaitoksen monisteita 2010: 4. Verkkodokumentti. <<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/qy14i48hexsmj.pdf>>. Luettu 20.4.2012.

Tammi, Taina 2011. Ekspressiivinen taidetyöskentely. Teoksessa Kuukasjärvi, Anja – Linnossuo, Outi – Sutinen, Jussi (toim.): Taidetyöskentely arjen näyttämöillä. Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia. Turku: Turun Ammattikorkeakoulu.

Tammi-Moilanen, Kaisa 2002. Naisvangit. Teoksessa Salminen, Markku – Toivonen, Klaus (toim.): Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2002: 4. Helsinki: Tietosanoma Oy. 183–187.

Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2012. Mitä osallisuus on? Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. Verkkodokumentti. <http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/periaatteet/osallisuus>. Luettu 7.10.2012.

Toikko, Timo 2002. Marginaalit ja sosiokulttuurisen työn mahdollisuudet. Teoksessa Juhila, Kirsi – Forsberg, Hannele – Roivainen Irene (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 272–288.

Toikko, Timo 2011. Kokemusasiantuntija palveluiden kehittäjänä. Teoksessa Ruuskanen, Petri – Savolainen, Katri – Suonio, Mari (toim.): Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. Kuopio: UNIPress. 103–117.

Tulo-opas vangeille 15.6.2012. Tuloste. Saatu 18.6.2012.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi. Verkkodokumentti. <http://www.tenk.fi/eettinen_ennakkoarviointi/eettisetperiaatteet.pdf>. Luettu 26.10.2012.

Töyssy, Seppo – Vartiainen, Liisa – Viitanen, Pirjo 2003: Kuvataide. Visuaalisen kulttuurin käsikirja. Porvoo: WSOY.

Vankeuslaki 767/2005. Annettu Helsingissä 23.9.2005.

Vesänen-Laukkanen, Virpi – Martin, Mari 2002. Omaelämäkerrallinen taide. Työskentelyn perusteita etsimässä. Teoksessa Sava, Inkeri – Bardy, Marjatta (toim.): Taiteellinen toiminta, elämäntarinat ja syrjäytyminen. SYREENIn Taimi-projekti 2001-2003. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja F21. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu. 16–23.

Vilén, Marika – Leppämäki, Päivi – Ekström, Leena 2008. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. Helsinki: WSOY.

Vilka, Hanna – Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Yhdenvertaisuuslaki 21/2004. Annettu Helsingissä 20.1.2004.

Yle Uutiset 2012. Rikollisilta saatetaan poistaa yhteiskunnan tuet. 29.7.2012. Verkkodokumentti. <http://yle.fi/uutiset/rikollisilta_saatetaan_poistaa_yhteiskunnan_tuet/6234504>. Luettu 24.10.2012.

Tutkimuslupapäätös

Päätös

5.6.2012

32/332/2012

Kirsi Ekström

/ Elisabeth Maimanen

Hakemuksenne 18.5.2012

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Metropolia ammattikorkeakoulun Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajina toimivat lehtori Seija Mäenpää ja lehtori Mervi Nyman .

Tutkimuksen aihe ja tarkoitus

Opinnäytteen ”Ääni yhteiskunnan ulkopuolisille – kuvataidetyöskentely naisvankien kanssa” tarkoituksena on selvittää naisvankien kokemuksia luovien menetelmien käytöstä sekä kehittää ilmailullisten menetelmien käyttöä vankilaympäristössä.

Tutkimuksen toteutus

Opinnäytteessä kootaan ryhmä vapaaehtoisia naisvankeja Vanajan ja Hämeenlinnan vankilassa. Heille järjestetään ryhmätoimintaa kesä- ja heinäkuussa 2012. Ryhmätoiminnassa käytetään ilmaisullisia menetelmiä kuten maalaamista ja piirtämistä vankien kiinnostuksen mukaan. Tietoja kerätään myös ryhmähaastatteluilla ja palautelomakkeilla.

Lupahakemus

Haette lupaa opinnäytteen suorittamiseen.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilasoastojen muulle toiminnalle. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa.

Ryhmätoiminnan järjestämisestä ja vankien haastatteluista tulee sopia vankilan johtajien kanssa. Tutkimuksen yhteyshenkilö on projektisosaaliohjelmapäällikö Erja Pietilä. Käytännön järjestelyt tutkimuksen toteuttamiseksi sovitaan hänen välityksellään.

Käyntiosoite
Albertinkatu 25
00180 HELSINKI

Postiosoite
PL 319
00181 HELSINKI

Puhelin
010 36 88500

Telekopio
010 36 88446

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

2(2)

Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, Hämeenlinnan ja Vanajan vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Hankkeesta tulee myös lähettää tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pidättää oikeuden julkaista tiivistelmän internet-sivuillaan.

Tähän päätökseen voi hakea muutosta Helsingin hallinto-oikeudesta. Valitusosoitus liitteenä.

Kirsti Kuivajärvi
kehitysjohtaja

Peter Blomster
tutkija

Tiedoksi

Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja Sauli Hautakangas
Hämeenlinnan vankilan johtaja Samuli Laulumaa
Vanajan vankilan johtaja Kaisa Tammi-Moilanen
Vanajan vankilan projektisosaalityöntekijä Erja Pietilä
Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen kirjastonhoitaja Silja Rekomaa

Mainos kuvataidetyöpajoista

KUVATAIDETYÖPAJA

Ryhmässä maalataan ja piirretään omaan elämäntarinaan liittyviä kuvia. Ryhmään osallistujien toiveita kuullaan ryhmään liittyen. Tärkeintä on tekeminen, yhdessäolo sekä hyvä fiilis.

Ryhmään otetaan max. 8 osallistujaa.

Ryhmäkerrat:

ti 26.6.

ke 27.6.

ma 2.7.

ti 3.7.

ti 10.7.

ti 17.7.

ke 25.7

Aika: 17:30-20:00

2,5 tuntia/krt

**TULE MUKAAN VIETTÄMÄÄN KESÄISIÄ ILTOJA KUVATAITEILUN
ÄÄRESSÄ!**

TERVETULOA!

T: Opiskelijat Kirsi ja Elisabeth

Lisätietoja ja ilmoittautumiset 25.6. mennessä:
Sosaalityöntekijä Erja Pietilä

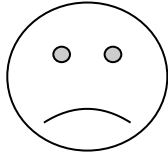

Palautelomake

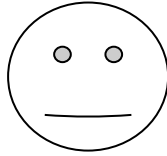
Ryhmäkerta nro: _____

Mitä mieltä olit kaiken kaikkiaan ryhmäkerrasta?

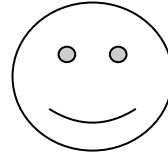
Huono

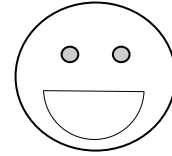
Välttävä

Hyvä

Erinomainen

Mikä kerrassa oli hyvää?

Mikä kerrassa oli huonoa?

Mitä kehitettävää/ parannusehdotuksia on?

Tarvittaessa voitte jatkaa kääntöpuolelle.

Kiitos vastauksestanne!

Ääni yhteiskunnan ulkopuolisille
Opas kuvataidemenetelmien
käyttöön

Kirsi Ekström
Elisabeth Maimanen
Taitto: Tuija Laurikainen

Sisällys

Esipuhe	1
Periaatteita	2
Välineet	3
Maailman rumin työ	4
Minän kolme osaa	5
Tunnepalkit	6
Elämän polku	7
Tekniikat	8
Märkä täplä	8
Vahaliitu ja vesiväri	8
Sanomalehtikuviointi	9
Kirjallisuutta	10

Esipuhe

Kuvataide tarjoaa vaihtoehtoisen tavan kommunikoida ja tulla nähdyksi. Kuvataidetyöskentelyn avulla yksilöllä on mahdollisuus pohtia omaa minäänsä ja elämäänsä. Oman minän ja elämän pohtiminen tulevaisuus huomioiden ovat mielestämme yhteydessä ihmisen voimaantumiseen.

Oppaan tarkoituksena on antaa konkreettiset ohjeet kuvataidetyöpajojen ohjaamiseen. Opas sisältää periaatteita, listan käytetyistä välineistä sekä ohjeet eri tehtäviä ja tekniikoita varten. Tärkeintä työpajatoiminnassa on mielestämme kuvataiteilun ohella nauttia yhdessäolosta ilman paineita ja suorittamista.

Opas on osa Metropolia Ammattikorkeakoulussa tehtyä opinnäytetyötä Kuvataidetyöskentely naisvankien kanssa. Opinnäytteen yhteistyötahona on ollut Kriminaalihuollon tukisäätiö. Ohjasimme neljä kuvataidetyöpajaa Vanajan vankilassa. Naisvankien kuvataidetyöpajoissa tekemiä töitä on käytetty oppaan kuvituksessa. Työpajamme olivat kahden ja puolen tunnin mittaisia.

Uskomme, että taiteella ja taiteen tekemisellä on terapeutista voimaa. Toivomme, että oppaamme on hyödynnettävissä niin vankilaympäristössä kuin muuallakin sosiaalialalla.

Helsingissä 19.10.2012

Periaatteita

- Hyvä henki: kannustetaan, arvostetaan ja nautitaan yhdessäolosta.
- Vapaaehtoisuus on keskeistä.
- Luottamuksellisuus: mitä puhutaan työpajassa, jää työpajaan.
- Annetaan jokaiselle osallistujalle työskentelyrauha.
- Jokainen työpaja aloitetaan kahvittelulla.
- Tauko pidetään noin puolessa välissä kertaa.
- Iloitaan sekä omista että muiden osallistujien tuotoksista.
- Käytettäviä välineitä ei viedä pois työpajan tiloista.
- Välineet on palautettava paikoilleen.
- Ohjaaja ei määrää käytettävää välinettä.
- Jokainen saa itse valita paperin koon.
- Paperia ei tarvitse värittää kokonaan.
- Välineiden on oltava hyvälaatuisia.
- Työnsä saa halutessaan jakaa muiden kanssa.
- Töitä jaettaessa voidaan kertoa niiden tekemisen ja katsomisen herättämiä ajatuksia ja tunteita.

Välineet

Piirustus

- piirustushiiliä
- fiksatiivi (huomioi turvallinen käyttö; aine palonarka ja ärsyttävä!)
- eri kovuusasteisia piirustuslyijykyniä
- grafiittikyniä
- akvarelliliituja
- akvarellivärikyniä
- vahaliituja

Maalaus

- akvarelleja
- peitevärejä
- erikokoisia vesivärisiveltimiä
- A3-kokoisia vesiväri­lehtiöitä (vähintään 250g/m²)
- vesikiippoja

Muut

- värillisiä papereita ja korttipohjia
- maalarinteippiä
- puuvärikyniä
- liimasiveltimiä
- erivärisiä ja -paksuisia tusseja
- kuulakärkikyniä
- saksia
- erilaisia liimoja
- teroittimia
- kiiltokuvia, lehtiä, lehtileikkeitä
- erilaisia kankaita
- A2-kokoisia papereita
- askartelutavaraa (kiviä, helmiä yms.)

Maailman rumin työ – Lämmittelyharjoitus

Tavoite

Päästä irti mahdollisista kuvan tuottamiseen liittyvistä jännitteistä ja epäröinneistä ja päästä kokeilemaan eri välineitä, koska lähtökohdat kuvataide-työskentelylle voivat olla erilaisia. Tavoitteena on rentouttaa tunnelmaa.

Ohjeistus

Rumuutta on erilaista, jokainen määrittelee sen eri tavalla. Tarkoituksena on tehdä maailman rumin työ.

Minän kolme osaa

Tavoite

Vahvistaa identiteettiä ja kiinnittää yksilö ympäristöönsä.

Pohtia kuka minä olen ja miksi olen arvokas.

Ohjeistus

Pohdi omaa minääsi kolmen kysymyksen avulla:

- millainen minä olen?
- mihin minä kuulun?
- miksi olen tärkeä?

Tuo nämä kolme minäsi osaa paperille. Voit käyttää realistista tai symbolista esitystapaa. Luonnostelee, jonka jälkeen aloita varsinainen työskentely.

Tunnepalkit

Tavoite

Auttaa tunteiden tiedostamisessa.

Ohjeistus

Tee laveerausmenetelmää käyttäen väripalkkeja, jotka kuvaavat tunteita eri aikoina. Ajat voivat olla esimerkiksi nyt ja menneisyudessa tai vuorokauden sisällä. Kun työ on valmis, voit jakaa kuvat ja niihin liittyvät tunteet toisille.

Laveerauksessa kastellaan paperi siveltimellä hellävaraisesti. Tämän jälkeen kasteltuun pintaan sivellään siveltimellä haluttuja värejä vesiväriinapeista.

Elämänpolku

Tavoite

Elämänpolun avulla voidaan auttaa ihmistä merkittävien elämänvaiheiden tarkastelussa ja tulevaisuuden ennakoimisessa. Tavoitteena on tarkastella samanaikaisesti menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta.

Ohjeistus

Mieti elämääsi polkuna. Tee kollaasitekniikalla paperille merkitykselliset hetket menneestä ja nykyisyydestä. Pohdi ja tuo esille myös toiveet tai unelmat tulevaisuudesta. Kollaasitekniikassa yhdistellään piirtämistä ja/tai maalausta ja esineiden ja paperileikkeiden kiinnittämistä samaan pohjaan.

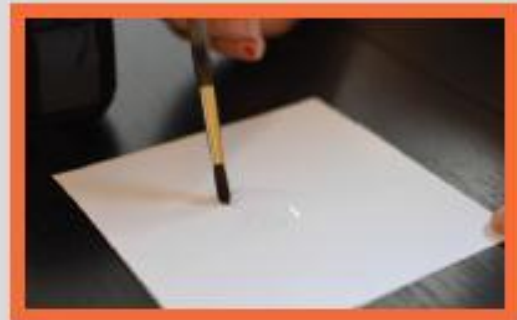

Tekniikat

Märkä täplä

1. Tee kuvio paperille vedellä, niin että vesikuvioon muodostuu pintajännite.
2. Laita vesiväriä vedellä tehtyyn kuvioon.
3. Kääntele paperia niin, että väri levittyy kuvion alueelle.

Paperi voi olla joko valkoinen tai värillinen. Se voi olla laveerattu etukäteen vesiväreillä. Tekniikkaa voi toistaa useamman kerran samalle paperille.

Vahaliitu ja vesiväri

1. Tee veteen liukenemattomalla liidulla kuvioita.
2. Maalaa vahaliitukuvioiden päälle vesiväreillä.

Sanomalehtikuviointi

1. Leikkaa sanomalehdestä yksinkertaisia kuvioita.
2. Kastele kuviot ja laita ne paperin päälle.
3. Laveeraa vesivärillä sanomalehtikuvioiden päälle.
4. Anna kuivua ja toista halutessasi vaiheet 2 ja 3.
5. Poista leikkeet.

Paperi voi olla joko valkoinen tai värillinen. Se voi olla laveerattu etukäteen vesiväreillä. Tekniikkaa voi toistaa useamman kerran samalle paperille.

Kirjallisuutta

Tehtäviä suunnitellessamme olemme käyttäneet seuraavia teoksia:

- Minän kolme osaa:

Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Verkkodokumentti. <<http://herkules.oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf>>. Luettu 19.10.2012.

- Tunnepalkit ja elämänpolku:

Gladding, Samuel - Newsome, Debbie 2010. Taide ohjauksessa ja neuvonnassa. Teoksessa: Malchiodi, Cathy (toim.) Taideterapian käsikirja. Kuopio. UNIpress Suomi. 287–299.

Muita käyttökelpoisia teoksia:

- Rankanen, Mimmu - Hentinen, Hanna – Mantere, Meri-Helga 2007. Taideterapian perusteet. Helsinki. Duodecim.
- Toivakka, Sari – Maasola, Miina 2011. Itsetunto kohdalleen! Harjoituksia itsetuntemuksen ja vuorovaikutustaitojen oppimiseen. Juva. Bookwell Oy.